

TKKR.

Winter 2023 • Tweede jaargang, nummer 4

WAARDE € 6,95

ELKE DAG
TKKR.NL

't TWENTSE HART van Nathalie Baartman

FILOSOF MIEKE
BOON HOOPVOL
ONDANKS 'KLOOF'

KUNST EN NATUUR:
LAND ART EN
ECOKUNST

2E KERSTDAG IS
BOXING DAY IN
ENGELS VOETBAL

Afscheid nemen en napraten onder één dak bij Crematoria Twente

Een persoonlijke laatste **toost**

Afscheid nemen doet iedereen op zijn eigen manier. Daar hoort vaak een samenzijn bij met eten en drinken. Bij Crematoria Twente is dat geheel naar eigen wens in te vullen, of dat nu met koffie en gebak is, een high tea of een borrel met champagne en luxe hapjes.

In de gastenkamers van Crematoria Twente is volop gelegenheid voor nabestaanden om na de plechtigheid met hun gasten na te praten. Daarvoor hebben de locaties in Enschede, Borne, Oldenzaal en Almelo uitgebreide cateringmogelijkheden. 'Een plechtigheid kan heftig zijn', weet manager crematiebegeleiding Pascal Lahaye. 'Daarna, tijdens het samenzijn, is er vaak een verandering van sfeer. In de gastenkamers kunnen mensen zich ontspannen. De inrichting is gezellig en er is uitzicht op de natuur. Bovendien kunnen nabestaanden eigen foto's en muziek afspelen.' Voor de catering werkt het crematorium al jaren samen met

Bakkerij Lubbers in Almelo en Bakkerij Oonk in Enschede. Er is een groot assortiment gebak, zoete lekkernijen, broodjes en luxe hapjes waaruit kan worden gekozen. Lahaye: 'We kunnen nabestaanden echt ontzorgen en speciale verzoeken vaak mogelijk maken.'

Er is een groot assortiment zoete lekkernijen en luxe hapjes.

'Een borrel is informeler'

Voor het afscheid van zijn vader koos Jeroen Smelter voor een borrelarrangement met bittergarnituur. 'Dat had ik gezien bij de uitvaart van een vriend van mij. Tijdens een borrel is de sfeer losser en lopen mensen rond. Het condoleren ging tussendoor, er

was geen rij. Dat informele had mijn vader ook leuk gevonden.' 'Daarnaast vond ik het prettig dat gasten niet naar een andere locatie hoefden te reizen. Dan heb je kans dat mensen naar huis gaan, terwijl het napraten juist zo belangrijk en fijn is.'

96%
van de nabestaanden waardeert het aanbod en de kwaliteit van de catering bij Crematoria Twente met een goed tot zeer goed

Samenzijn met zicht op de natuur.

Een borrelarrangement met tapas.

Het leven van de overledene vieren met bubbels.

CREMATORIA TWENTE
van betekenis zijn

LOCATIES IN ENSCHEDE, ALMELO, BORNE
EN OLDENZAAL
WWW.CREMATORIAATWENTE.NL

USSELERRIETWEG 40 • 7546 PE ENSCHEDE
+31 (0)53 475 60 60
INFO@CREMATORIAATWENTE.NL

Inhoud

12

INTERVIEW

Nathalie Baartmans Twentse hart

Ze heeft een boel te vertellen... en te zingen. Maar speciaal als ze Twents zingt, klopt het hart van haar wortels luider.

FILOSOFIE

Mieke Boon blijft hoopvol gestemd

Ze ziet niet alleen een kloof tussen stad en platteland, maar ook tussen het noaberschap - zoals we dat in Twente kennen - en het wereldburgerschap, zoals dat in de Randstad wordt gepredikt. Toch blijft prof. dr.ir. Boon hoopvol gestemd en ze legt graag uit waarom.

26

KUNST

Natuur in dienst van de kunst

Land art laat ons natuur en landschap anders beleven. Ekokunst is zo iets als haar activistische zusje.

8

BARST

theaterproducties

6

THEATER

Barst 25 jaar

Theaterschool Barst in Hengelo viert haar 25-jarig bestaan met een reprise van de musical 'Oliver'. Stichter en theaterduizendpoot Rinus Morsink staat in TKKR in het zonnetje.

Colofon

Aan dit nummer werkten mee Robert Beernink, Marco van den Berg, Patricia Elkhuzen, Hans Heerze, Wendy Kloezeman, Gerard Lage Venterink, Heleen Lansink, Tom Luttkhuis, Femke Teussink, Simone Tiehatten, Peter van der Tol, Harriët Tomassen, Ellen Wigger.

Tips voor de redactie?
redactie@tkkr.nl

Vormgeving Bureau Gigengack

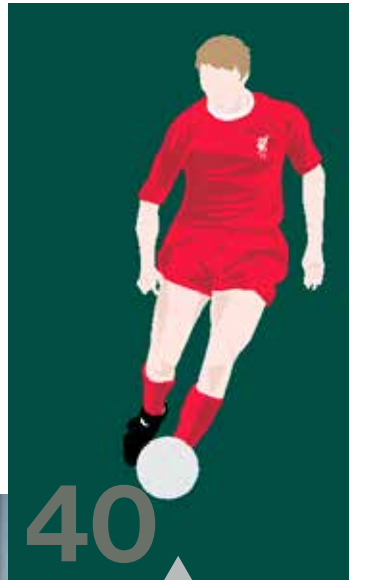
Druk BDU, Barneveld

Advertentiemogelijkheden, online en print
verkoop@tkkr.nl

TKKR. magazine is een uitgave van Stichting De Welle, KVK80157726

Contact info@tkkr.nl

TKKR online www.tkkkr.nl

40

SPORT

Brits kerstvoetbal

Als onze jongens zich laven aan kerstbrunches en familie-uitjes, spelen de Engelsen op Boxing Day het zand uit de grasmat. Hoe dat kan legt Tom Luttkhuis uit.

20

STAD & LAND VAN TWENTE

Jaarboek Twente

Veranderingen in het aanzien van stad en land van Twente in verleden en heden, vormen het centrale thema in het nieuwe Jaarboek Twente 2024.

BESPAREN DOOR TE VERDUURZAMEN

VERLAAG VANDAAG NOG UW ENERGIEREKENING
MET EEN TEC WARMTEPOMP

*Uit voorraad
leverbaar!*

WARMTEPOMPEN
ZON- & WINDOPLOSSINGEN

TEC
WARMTEPOMPEN

WATERWINWEG 8 OLDENZAAL | 085-7927927 | WWW.TECWARMTEPOMPEN.NL

Noaberschap gaat verder dan de buurt

Noaberschap ontkiemde uit noodzaak. In vroeger tijden kon men in agrarische gemeenschappen niet rekenen op ziekenhulp of andere openbare voorzieningen. Noabers stonden zij aan zij in moeilijke tijden. Stonden elkaar bij met raad en daad. Een goede noaber was iemand die zich kon inleven in de situatie van een ander en niet verzaakte wanneer er hulp nodig was.

Maar de wereld is veranderd. We kunnen overleven zonder bijstand van de buren. En wat is noaberschap dan nog? In een mobiele samenleving, waarin iedereen verzekerd is en hulpdiensten drie telefoontoetsen verwijderd zijn, is er dan nog ruimte voor naasten hulp? Natuurlijk. Noaberschap leeft voort, hoewel in een andere gedaante. Net als de wereld, is het begrip multidimensionaal geworden: het gaat om wat je doet en om wat je denkt. Het woord dat er heden ten dage het meest op lijkt, is: respect.

Respect voor een boerenfamilie die acht dagen in de week het bedrijf draaiende houdt. Respect voor een ondernemer die na sluitingstijd de boekhouding doet. Respect voor een vrouw die op vrouwen valt, een man die op mannen valt en respect voor iemand die zich niet identificeert met een man of vrouw. Respect voor iemand die rechts stemt en voor iemand die links stemt. Respect voor een merel in de boom en een egel in de heide. En respect voor de boom en de heide.

Zoom eens uit en beschouw het leven door de ogen van een buizerd. Die familie die op zoek is naar een slaapplek omdat er in Ter Apel geen bedden zijn... is er in de gemeente Tubbergen echt geen plek voor ze?

Uitzoomen, dat zit TKKR in het DNA. We gaan niet mee met de 'waan van de dag', maar nemen afstand en signaleren belangwekkend nieuws. Online op www.tkk.nl bieden wij context om ontwikkelingen, lokaal en internationaal, te interpreteren. Zo wordt iedere week de situatie in Oekraïne uitgelicht en voorzien wij lezers van een nieuwsoverzicht bestaande uit gecureerde samenvattingen van artikelen uit het FD, de Volkskrant, Trouw en de NRC.

In deze TKKR Magazine legt Nathalie Baartman uit dat wat haar aan Twente bindt, het evengoed lastig maakt om hier te zijn. Toch is ze hoopvol. Vaste columnist Peter van der Tol buigt zich over de vraag of noaberschap nog wel van deze tijd is. Ook hij is hoopvol.

Maar goed ook, want we krijgen wat voor onze kiezen: investeren in verduurzaming (lees het interview met Wilfred Wolf voor praktische informatie over de transitie), ruimte maken voor biodiversiteit (in haar column belicht Heleen Lansink de uitdaging waarmee we te maken hebben) en ruimte bieden aan mensen in nood. Hoogleraar 'Wetenschapsfilosofie in de praktijk' Mieke Boon, beschouwt waarom mensen stemmen wat ze stemmen en merkt op dat vingerwijzen geen oplossing, maar een onderdeel van het probleem is.

Terug naar dat ene woord: respect. We kunnen niet zonder. Als links en rechts elkaar de tent uitvechten, blijft er van de Nederlandse Kamers (de Eerste, Tweede en alle woonkamers) op den duur niets anders over dan een slap aftreksel van Amerika. Vier jaar heel hard naar rechts hollen, in verkiezingstijd moddergooien en vervolgens 180 graden draaien en linksaf slaan. Keer op keer. Totdat het land stuurloos is en families liefdeloos zijn. Respectloos.

De waarheid ligt in het midden. Waar het onbekende samenkomt, ontwaakt daadkracht. Twee ineengeslagen handen van andersdenkenden zijn duizendmaal sterker dan honderd over elkaar geslagen armen.

Dat is noaberschap. En het gaat verder dan de buurt.

Team TKKR wenst u veel liefde en geluk deze feestdagen!

Tom Lutikhuis

Twentse jeugdtheatergroep Barst viert 25-jarig bestaan

Theatergroep Barst uit Hengelo werd in 1998 opgericht. De enthousiaste reacties van publiek en pers op de eerste officiële voorstelling 'Oliver!' stimuleerden de toneelgroep om op deze weg verder te gaan. In 1999 schitterden maar liefst 20 Barst-spelers in de grote productie 'Oliver' van Joop van den Ende.

Dayo Badjalala als Oliver, Jesper Lof als Dodger, Dynand Cleine als Charlie en een aantal kinderen van theatergroep Barst

Op 23 december 2023 wordt in het jubileumjaar wederom de musical 'Oliver!' opgevoerd. Ditmaal in de Hengelose Schouwburg, in ultieme kerstsfeer met live muziek van Harmonieorkest 'Vision'.

Theatergroep Barst komt voort uit het kinderkoor van de Heilig Hartkerk (later Stadskinderkoor) te Hengelo, waar Rinus Morsink 25 jaar lang de muzikale leiding had. De theatergroep kan dus terugkijken op een lange en rijke voorgeschiedenis.

Film

Als filmregisseur sleepte Rinus al verschillende prijzen in de wacht; in 1986 won hij de eerste prijs op het Groninger-fantasie-filmfestival met zijn film 'Hallucinaties'. Op het Nijmeegse speelfilmfestival in 1988 ontving hij uit handen van Willeke van Ammelrooy twee prijzen voor zijn film 'het Zicht' en de speciale humorprijs voor 'Een vreemde trouwpartij'. De laatste film won ook

de tweede prijs op het internationale filmfestival te Purmerend in 1987.

De meest recente film werd door Barst gemaakt in het kader van de 'April-meistakingen van 1943'. De film 'Er hoeft er maar één te beginnen' werd aan 1000 leerlingen van groep 7/8 in Hengelo vertoond. Voorafgaand aan de film liepen de kinderen een educatieve speur/wandeltocht (tevens door Barst ontwikkeld) langs historische punten in Hengelo en begon bij het monument achter het station.

In 1998 startte Rinus Morsink met een eigen theaterschool.

Voor TV Oost speelden kinderen in 'Jipke en Jannoake' en 'Van jonge leu en oale grond'. Met Herman Finkers werd het lied 'Ik bin nen Weendbuul!!!' opgenomen. Een ander optreden door de kinderen van Theatergroep Barst in de Twentse taal en onder regie van Rinus Morsink was dat van 'Mans Kapbaarg'. Een bewerking van een Twentse roman uit de jaren vijftig van auteur Gerard Vloedveld. Thea Kroese van de stichting Twenttaal citeerde Anne van der Meiden met de woorden: 'Aj dialect kunt hej 'n streepke veur'. Andere hoogtepunten waren: De nominatie 'World Championships of Performing Arts' in 2001 en in datzelfde jaar een optreden voor Willem-Alexander en Maxima.

Oratoria en opera's

Het Stadskinderkoor Hengelo maakte vanaf 1987 deel uit van de internationale federatie 'Pueri Cantores'. Onder leiding van Rinus als dirigent trad het koor op tijdens verschillende Matthäus Passionen, werkte het mee aan het Liverpool Oratorium van Paul McCartney in Haaksbergen en maakte het tweemaal een concertreis naar Tsjechië. Ook in opera's van de Nationale Reisopera, zoals Peter Grimes, Carmina Burana, Das Rheingold - Der Ring des

Nibelungen, Turandot, Hänsel und Gretel, La Bohème en nog vele anderen, zongen en acteerden de kinderen van Barst mee.

Rinus stond 25 jaar voor de klas met als grootste doel kinderen enthousiast te maken voor (klassieke) muziek. In 1998 startte hij met een eigen theaterschool en werd de stichting Barst Theaterproducties opgericht, waarin Jeroen Brok, Jos Weierink en Frans Boenders (als ouders van de leerlingen) de bestuurstaken op zich namen.

Theatergroep Barst is nog steeds springlevend! Dat bewijst ook het prachtig vormgegeven 120 pagina's tellende jubileumboek, dat ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum is uitgegeven. Honderden foto's en artikelen van vele straattheaters, filmproducties en musicals geven een globaal beeld van wat deze bijzondere club heeft gepresteerd. Het jubileumboek is te koop voor € 15,- via www.theatergroepbarst.nl

Het wereldberoemde verhaal 'Oliver Twist' van schrijver Charles Dickens (1812-1870) waarin hij een levendig beeld schetst van het leven in het Victoriaanse Engeland in de 19de eeuw, wordt nu dus weer op de planken gebracht in Hengelo.

Mr Bumble (Wido Platenkamp) met weesjongen Wiebe (Teun van Rijs)

Dickens probeerde het leven van de armen te verbeteren door in zijn boeken meer bekendheid te geven aan hun lijden.

Theatergroep Barst wil met deze musical, waaraan 75 Barst-spelers meedoen, op de eerste plaats amuseren en ontroeren en een voorstelling op de planken zetten met een lach en een traan. ■

Kaarten voor de middag- of avondvoorstelling zijn te koop via Schouwburg Hengelo: volwassenen betalen € 17,50 en kinderen van 6 t/m 12 jaar kunnen voor € 10,- de voorstelling bijwonen.

Jonne Bokkerink als Nancy

De natuur en het landschap in relatie tot de mens staat steeds centraler in ons leven. Wij realiseren ons dat we er op dat gebied vaak een zootje van hebben gemaakt. We houden van de natuur, de natuur inspireert en bekoort ons en tegelijkertijd gebruiken we die natuur voor ons eigen nut. Dat gaat vaak ten koste van die natuur en misschien wel van onszelf. De klok terugdraaien is niet altijd mogelijk. Eigenlijk zijn we, op een verkeerde manier, te afhankelijk geworden van bepaalde onderdelen van die natuur.

Land Art

Hedendaagse kunst en natuur

TEKST PETER VAN DER TOL

DAT NATUUR IN HAAR BREEDSTE VORM en de ingreep in die natuur niet altijd verkeerd hoeft te zijn en tot een verrijking van mens en natuur kan leiden, wordt duidelijk in de kunstvorm 'Land Art'. Nog een hedendaagse stap verder spreken we van de opvolger van Land Art, namelijk Ekokunst. Wat gebeurt er wanneer kunst en ecologie elkaar ontmoeten, wat is het resultaat van deze groene co-existentie? Bij Land Art staat de natuur bijna in dienst van de kunst en bij Ekokunst staat de kunst in dienst van de natuur en daarnaast stelt Ekokunst zich een maatschappelijk doel. Ekokunst is activistischer, streeft naar herwaardering en revitalisering van de natuur. De kunst is van ondergeschikt belang.

Land Art ontstond rond 1960 in Amerika. Het was een reactie op de vercommercialisering van de kunst.

Een aantal kunstenaars hield zich letterlijk niet meer aan de grenzen van het museum en zij zochten een plek voor hun kunst buiten de galerie- en museummuren. Zij gingen naar buiten en zochten de natuur en het landschap op om kunst te maken. Bij Land Art of Landschapskunst is de natuur de bron van inspiratie en tegelijkertijd ook het materiaal en de plek voor de kunstwerken. Een cirkel van stenen, een spiraal van aarde of een uitgegraven vulkaan, allemaal vormen van Land Art. De traditionele Land Art kunstenaars gebruikte uitsluitend natuurlijke materialen. Tegenwoordig wordt er ook gekozen voor bijvoorbeeld asfalt, beton of metaal.

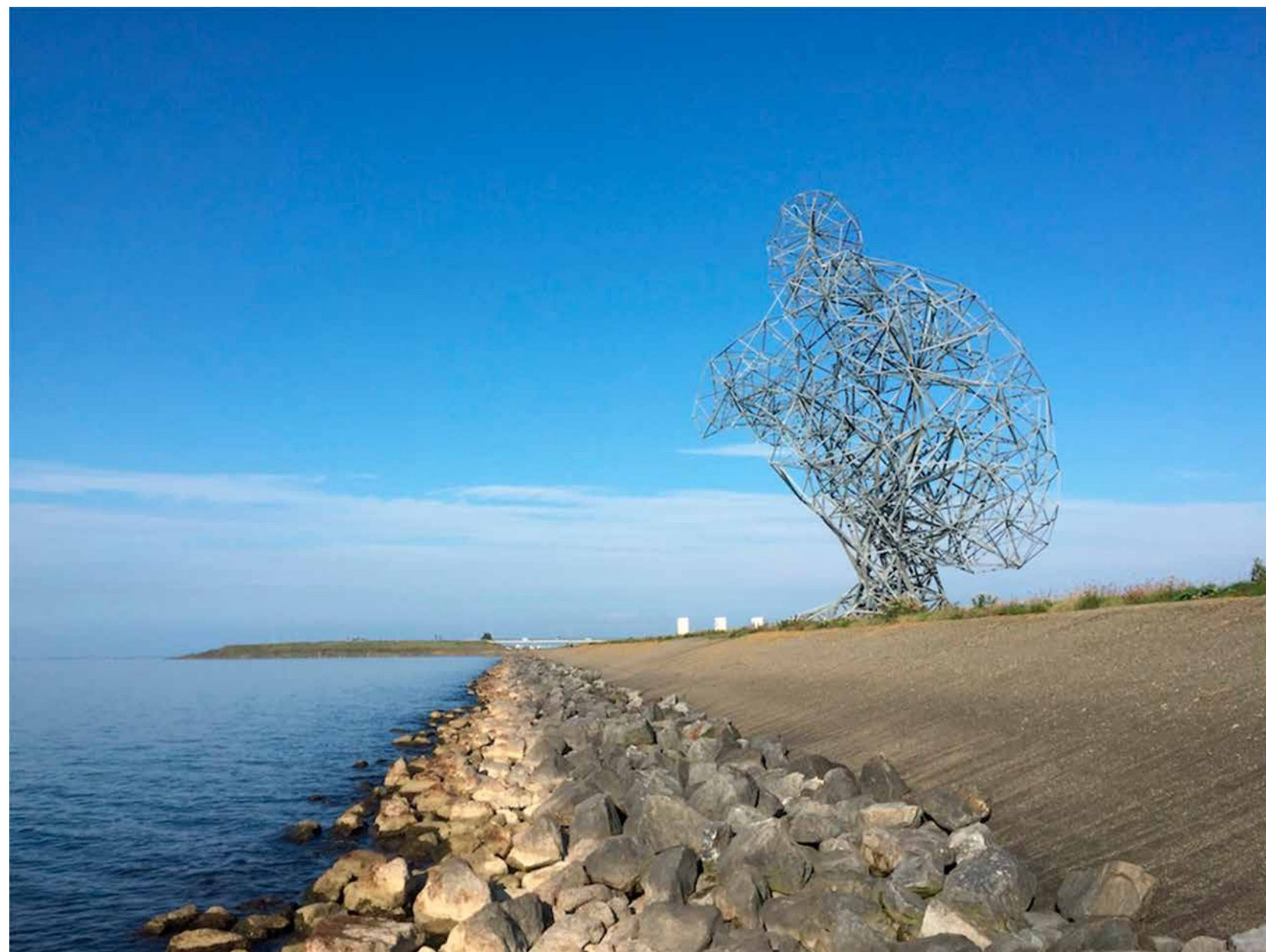
Er zijn verschillende vormen van Land Art: ingrepen in het landschap zelf, toevoegingen aan het landschap en acties in het landschap. Hierbij worden de mooiste plekjes in het landschap versterkt. Het kan ook zijn dat er

ingegrepen wordt in de natuur door onnatuurlijke vormen in het landschap te plaatsen. Dat kan een reusachtige spiegeltoeren in de Sahara zijn. Heinz Mack creëerde dat. Dan is de creatieve actie van de kunstenaar dominant en het landschap het decor.

LAND ART AMERIKA

Amerikaanse Land Art-kunstenaars bewerkten het landschap en lieten hun sporen na in de uitgestrekte natuur van Amerika. Ze gebruikten hiervoor bulldozers en graafmachines en brachten veranderingen aan in de natuur door het graven van grachten en het bouwen van wallen. Ze maakten hun kunst in woestijnen, zeeën en polders. Deze kunstwerken kunnen niet worden

WAT GEBEURT ER WANNEER
KUNST EN ECOLOGIE
ELKAAR ONTMOETEN, WAT
IS HET RESULTAAT VAN DEZE
GROENE CO-EXISTENTIE?

Antony Gormley's Sculpture - 'Exposure' Lelystad

Land Art in de natuur gerealiseerd met veelal natuurlijk materiaal heeft in het algemeen monumentale schalen. Het is een stroming die slechts ten dele gericht is op milieuproblemen. Na verloop van tijd werd het milieu-element belangrijker en ontstond eco-kunst. Het is een symbolische kunst van de natuur met een activistische benadering en is geïnteresseerd in de wereld, ruimte en conceptuele gebeurtenissen.

In Flevoland liggen kunstwerken van wereldberoemde kunstenaars verscholen in het landschap. Van verborgen parels tot kunst waar je niet omheen kunt in dit typische Nederlandse landschap. Deze Land Art kunstwerken zijn uniek in de wereld. Nergens vind je zoveel landschapskunstwerken bij elkaar

als in Flevoland. Het eerste weekend van juni staat jaarlijks in het teken van de Land Art in Flevoland. Het gehele jaar kun je zelf op pad gaan met de auto of de fiets om de kunstwerken te ontdekken.

Sta onder de hurkende man op de strekdam, wandel in de kathedraal van bomen of in het observatorium en beklim het Riff. Dat Riff is een monumentaal object ter gelegenheid van 100 jaar Zuiderzeewet. Het staat als een reusachtig opgetild brok kleigrond op een voormalig landbouwkavel bij Dronten. Ontdek in ieder jaargetijde welk kunstwerk tot jouw verbeelding spreekt. Elk seizoen geeft zijn eigen charme aan de kunstwerken. In de relatieve troosteloosheid van de winter komen veel sculpturen juist extra tot hun recht.

verplaatst. Om ze te bekijken, moet je er heen en het met alle zintuigen ervaren. Onder invloed van het weer en de seizoenen verandert Land Art steeds en wordt dit ook anders beleefd.

In Nederland zijn er ook imposante Land Art objecten, zoals 'Exposure' (in de volksmond geheten 'de hurkende man') van Antony Gormley in Lelystad.

Sinds 2010 kijkt een stalen reus van bijna 26 meter hoog peinzend uit over het Markermeer. Van veraf is duidelijk een hurkende mensfiguur te herkennen, maar hoe dichterbij je komt, des te abstracter het stalen geraamte wordt. Eenmaal bij zijn voeten – je hoofd ter hoogte van de enkels – torent een wirwar van stalen elementen boven je uit. Het oogt chaotisch omdat alle onderdelen verschillende lengten hebben.

Antony Gormley liet zich voor het werk inspireren door de maakbaarheid van dit landschap. Toen hij door de polder reed, werd hij getroffen door het lijnenspel van

ONDER INVLOED VAN HET WEER EN DE SEIZOENEN VERANDERT LAND ART STEEDS

al die rechte wegen en kanalen. Het ritme van de vele hoogspanningsmasten in Flevoland liet hij in *Exposure* terugkomen. Gormley neemt altijd zijn eigen lichaam als vertrekpunt en ook voor dit kunstwerk zat hij zelf model; gedurende een in zijn eigen woorden bijzonder onaangenaam anderhalf uur, hurkte hij voor de gipsen mal. Schotse elektriciteitsmast ontwikkelaars en Nederlandse ingenieurs deden er vervolgens zes jaar over om te zorgen dat het kunstwerk structureel solide werd. Het kunstwerk telt 18.245 stalen hoeklijnen, 547 knooppunten en 14.284 bouten. De reus zit met zijn lichaam dicht bij de grond – grond die hier geleend is van de zee. Als de zeespiegel stijgt, zal de man natte voeten krijgen, in stilte de horizon aanschouwend. ■

De groene kathedraal, Marinus Boezem 1996

In Twente hebben kunstenaars als Paul de Kort (in Flevoland staat zijn kunstwerk 'pier en horizon') hun invloed gehad. Landbouw experimenten uitmondende in de 'cirkels van Jannink' in Mander worden tegenwoordig gekoesterd als Land Art objecten. Deze twee cirkels aan de Uelserweg hebben een doorsnede van 380 en 340 meter en zijn daarmee het grootste land art object van Nederland. Tijdens WO II vormden de cirkels een goed herkenningspunt voor geallieerde piloten. Nadat de grond langere tijd niet meer gebruikt werd kreeg Paul de Kort van de st. Landschap Overijssel de opdracht een kunstwerk te maken van de cirkels. Hij bedacht een wandelpad met een wal rondom de cirkels. De twee cirkels liggen in een omgeving met veel oude grafheuvels. Paul de Kort heeft als aandenken daaraan precies in het midden van één van de cirkels een heuvel geplaatst met daarop als stralend middelpunt jeneverstruiken. In het midden van de andere cirkel, met rondom een aarden wal, is een labyrint aangelegd. Omdat de cirkels door een pad met elkaar verbonden zijn worden deze wel de BH van Jannink genoemd.

Een wandeling in de koude winternatuur valt goed te combineren met frisse artistieke indrukken. Lijf en geest vullen met nieuwe indrukken; precies zo is Land Art bedoeld.

Vloeiende bogen, Paul de Kort

In Enschede heeft Paul de Kort voor de gemeente Enschede kunst aan de stadsrand ontwikkeld. Aan die stadsrand meandert een beek en om deze te voorzien van speelse wandelpaden en om enige invloed uit te oefenen op het waterpeil werden vloeiende bogen als trechters ontwikkeld die tevens belopen kunnen worden. Bij uitzonderlijke regenbuien zal het reservoir een hoger niveau krijgen, waardoor het geluid van water op deze plek toeneemt.

Alsof je een punt achter ROUW kunt zetten

Op de radio gaat het over rouwverlof. Ik zit in de auto en wil in een appel happen. De radio gaat harder. Ik hoor cijfers van het CBS waaruit blijkt dat mensen vaak langer dan 1 week afwezig zijn na het overlijden van een dierbare. Onderzoek van de vakbond CNV toont aan dat 1 op de 10 mensen een burn-out krijgen na een sterfgeval van een dierbare. 37% van de mensen die de enquête invulde, zegt dat ze te snel aan het werk is gegaan.

De mannenstem op de radio spreekt steeds over rouwverwerking. 'Het kabinet moet rouwverlof wettelijk regelen, zodat mensen het verdriet kunnen verwerken.' Ik bijt ondertussen in mijn appel. Opeens vind ik het woord verwerken een gek woord. Terwijl ik hap, kauw en slik, voelt het alsof ik de appel verwerk. Maar kun je rouw verwerken? Dat klinkt alsof je er een punt achter kunt zetten. Boek dicht en door met je leven.

Mijn veel te jong geworden weduwe-vriendin gaf een jaar na het overlijden van haar man een borrel. Om iedereen te bedanken die haar en de kinderen gesteund had na zijn overlijden. En: het was een jaar geleden. 'Ik wil niet meer huilen, ik ga weer door.' Mijn voorzichtige vraag of ze dacht dat dit zo werkte, kwam niet aan. Het was een jaar keihard werken geweest. Iedere dag toch het bed uitkomen, proberen haar baan weer op te pakken en te zorgen voor de kinderen. Die waren hun vader al kwijt, ze werkte voor twee om hen toch een onbezorgde jeugd te geven. De dag na de borrel lag ze in bed en voelde het als dag 1 na zijn overlijden. Het tweede jaar zonder hem was misschien wel zwaarder dan het eerste jaar.

Verwerken, verwerken. Ik zeg het woord een paar keer hardop in mijn auto. Mijn vader overleed twaalf

jaar geleden. Heb ik dat verwerkt? Tja, ik ben eraan gewend. Dat hij er niet meer is. Dat hij voor de rest van mijn leven er niet meer bij is. Ik hoef er niet meer om te huilen. En soms vergeet ik het ook. Dan zie ik een oudere man met een ruitjesoverhemd fietsen en denk ik hem te zien. Binnen 1 seconde weet ik weer dat hij het niet kan zijn en voel ik me even intens verdrietig, als in die eerste periode na zijn overlijden. Rouw verwerk je niet. Een groot verlies verwerk je niet als een appel. Je verweeft het verlies in je leven, het wordt onderdeel van je nieuwe leven. Een leven met en een leven zonder je dierbare. Wettelijk rouwverlof zou fijn zijn. Misschien wel meer als erkenning dat je verdriet er mag zijn en dat je in bed mag blijven liggen. Want dan komt meteen de vraag omhoog: wat is dan een geschikte periode voor rouwverlof? Mijn weduwe-vriendin miste vooral flexibiliteit van haar werkgever. 'Ik wilde wel werken, maar niet iedere dag lukte me dat. Ik kon niet meteen in het dagelijkse werkritme meedoen.' Tijd om te verwerken of tijd om te verweven. Linksom of rechtsom. Het vraagt tijd vooral flexibiliteit van werkgevers om mensen die ruimte te geven; met of zonder wettelijk rouwverlof.

Harriët Tomassen
Directeur/bestuurder Crematoria Twente

MEER VAN HARRIËT OP TKKR.NL

‘Als ik Twents zing, klopt het hart van mijn wortels luider’

Een echt podiumbeest is ze niet, althans... Thuis niet. Maar als Nathalie Baartman eenmaal het podium pakt dan staat ze er, met een boodschap. Inmiddels heeft de Bornse negen theatershows op haar naam. Komend winterseizoen staat ze in de spotlight met maar liefst zeven Twentse oudejaarsconferenties in het Wilminktheater en aansluitend de start van haar eigen tour met Twentse liedjesshow De Bössels van Baartman.

“Ik heb zeker genoeg te vertellen... En te zingen.”

TEKST WENDY KLOEZEMAN FOTOGRAFIE FEMKE TEUSSINK

De komende maanden heeft de Bornse een druk programma. Wekelijks repeteren voor De Bössels van Baartman met muzikanten Kees van den Hoogen (gitaar), Erik van Loo (contrabas) en Marcel van der Schot (accordeon). En dan ook nog de oudejaarsconferenties schrijven en repeteren. Toch maakte ze tijd in haar drukke schema voor dit interview. Bij de cabaretière thuis in Borne. Met een kop thee in de hand en de benen opgetrokken onder zich gevouwen vertelt ze enthousiast over haar nieuwste programma. “*t Möt is ’n moal tied wonn dat disse leedkes noar buut’n hen komt.*”

“Zo vaak gebeurde dat na de voorstelling mensen naar me toekwamen die zeiden: ‘waar kan ik je liedjes terugluisteren?’ Altijd was mijn antwoord: ‘Nergens! Daar moest verandering in komen. In alle cabaretprogramma’s die ik gemaakt heb, zing ik liedjes, Nederlandse en Twentse. En de Twentse liedjes zijn me zeer dierbaar. Het is bijzonder om in mijn moedertaal te zingen. Directer en dichter bij mijn hart dan dat kom ik niet. Ik kan dat niet eens goed uitleggen in dit interview. De liedjes laten dat horen. Dat kan niet met woorden, dat kan alleen met muziek.”

Dansen als een kind

Naast haar op het podium staan drie muzikanten die op elkaar zijn ingespeeld omdat ze jarenlang als de band Caramba

met Joris Linssen op het podium stonden. Nathalie: “Ik heb het genoeg dat ze nu met mij willen touren. Als zij hun instrumenten laten klinken, gebeurt er wat. Dat merk ik elke keer aan het publiek. Ze pakken met hun vrolijk geruite pakken en hun snaren en toetsen de toeschouwers helemaal in. Tot dansen toe of tot tranen toe. Het plezier spat in elk geval van de mensen af. En ik kan er ook wat van, omdat ik ontzettend graag zing. Ik sta ook bepaald niet stil op het podium. Als de accordeonist een virtuoze solo geeft, gaan mijn voeten als vanzelf alle kanten op. Muziek is spelen. Eigenlijk word je weer een beetje kind. En dat wil ik aanwakkeren in de zaal.”

Gezongen emoties

De Twentse taal is volgens Nathalie droog en nuchter. “Maar ik wil ook mezelf een keer uitdagen. We kennen hier in de regio ook grote dramatische verhalen. Herman Finkers vertelde me ooit dat de Twentse taal zich prachtig leent voor liedjes, omdat het klinken kent die om te zingen zijn. En zo is het. Als ik Twents zing, klopt het hart van mijn wortels luider. Hoe nuchter de taal ook klinkt, onverstaanbaar als een beuk in het bos, toch kan ze tederheid kweken, vreugde preken.”

De teksten van de liedjes in De Bössels van Baartman zijn geschreven door Nathalie zelf. “Alle emoties komen voorbij: afscheidspijn, opstandigheid, totale vreugde. Een ervan gaat

over mijn terugkeer naar Boarn. Over heimwee en dat wortelgevoel. Een ander gaat over mijn lange zoektocht naar een leuke man. Ik heb hem overigens gevonden, mijn geliefde. Hij staat met mij op het podium. Ook bezing ik mijn grote hartstocht voor de Twentse natuur. Zo'n lied maak ik ook om te laten zien 'lieve mensen laten we alsjeblieft zorgvuldiger met de planten en dieren om ons heen omgaan. De stilte en schoonheid die de Twentse natuur geeft, is onbetaalbaar en moeten we niet volbouwen met industrie en woonwijken.

Er zit zelfs een semi-erotisch liedje in. Zelf vind ik Twents geen erotische taal. Daarom is het zo leuk om een poging te doen tot een sexy Twents lied."

Alle liedjes verbind de Bornse aan elkaar met tragikomische verhalen. "Ik blijf natuurlijk een cabaretière. Daar ontkom ik niet aan. Als een zaal niet heeft gelachen, heeft een zaal niet geleefd. Veel van de verhalen zijn waargebeurd. Tussen mijn twintigste en mijn veertigste heb ik vrij onstuimig geleefd. Daar haal ik nog steeds anekdotes uit. Zoals mijn liftavontuur naar Berlijn en dat ik de automobilist een picknick aanbod bij een afgelegen meertje. Te naïef voor woorden. Of wat dacht je van een folkloredanskamp in Roemenië waar ik bijna uitgezet ben, vanwege te expressief gedrag."

Heimwee naar Twente

Haar Twentse wortels zijn door de jaren heen al veel besproken, in interviews en programma's. "Ik ben vroeg uitgevlogen, met zeventien. Een jong *kuuk'n* was ik toen. Ik was heel naïef en onzeker. Ik vond mezelf onzelfstandig en wilde geen hechting met de regio. Ik zei tegen mezelf: 'je moet groot worden en zelf de wereld ontdekken, *aans wöt niks met oe*. Ik mocht van mezelf niet toegeven aan heimwee. Dat vond ik zwak. Het avontuur van de stad en de anonimiteit lonkte. Het vertrouwde dat ik nu prettig vind, verstikte me toen."

Tijdens haar studententijd verhuisde ze wel zes keer. Elke keer tussen drie steden: Nijmegen, Den Haag en Amsterdam. Nathalie: "Maar dat thuiskomen in Twente zat altijd nog in mijn hoofd. Het voelde nergens zoals hier, thuis. Deze gevoelens waren er altijd al." Toen Nathalie's dochter was geboren en haar toenmalige relatie eindigde, nam ze de beslissing: terug naar Twente.

Niet alleen het wonen maar ook het theater in Twente voelt als thuiskomen. "De theaterscene hier in Twente is kleiner dan in Amsterdam. Een kleiner clubje mensen waar ik me prettig bij voel. Ik voel me verbonden met de mensen. Hier weet

ik dat wanneer ik wil repeteren, ik gewoon het Kulturhus in Borne kan bellen. 'Kan het?' 'Ja, het kan' Bijna altijd. Zo klein, zo dichtbij, zo fijn!"

Lang wil ze niet praten over haar toenmalige heimwee. "Dat weten de mensen inmiddels wel: ik ben een hunkertukker. Ik woon weer in Borne, voel me hier veilig, ik heb de Tukker in mij omarmd en heb de rust thuis gevonden."

Láát die mensen

De verhalen die Nathalie vertelt gaan over het leven, de mensen die ze ontmoet, wat ze meemaakt, wat bepaalde zaken in haar losmaken. Zowel in haar columns voor de regionale krant als op het podium. Nathalie: "Een voorbeeld: in mijn studentenhuis in Den Haag ging de bel. Ik deed de deur open op blote voeten. *Op blote veute* op 'n studentenvloer. De Hagenees die voor de deur stond sprak me er direct op aan. Als het twee Tukkers

waren geweest, hadden ze het wel gezien, maar er niks van gezegd. Ja, niet tegen mij, maar wel tegen elkaar. 'Hej dat gezien?'. Typisch Twents. Dat conservatieve. Dat is hetgeen wat mij deed wegtrekken. En nog steeds. Ik vind het soms nog wel lastig Net als mensen die zich moeten uitspreken over het niet accepteren van mensen die zich niet identificeren met hun biologische geslacht. Láát die mensen alsjeblieft, heb daar niet zoveel haat tegen. Láát iemand zijn haar blauw verven of een rok aantrekken. Natuurlijk moet je niet iedereen over één kam scheren, maar een groep mensen die zich keert tegen de komst van een asielzoekerscentrum of roetveegpiet, de windmolens niet in hun achtertuin wil die vind ik erg conservatief, ouderwets of hoe je het ook noemt. Ja dat stukje van Twente, dat vind ik wel lastig. Maar ik denk wel dat het buiten Twente ook wel eens mooi en goed is om te zien dat niet alles wat uit het oosten komt hetzelfde gedachtengoed heeft als Caroline van der Plas. Ik ben de combinatie van Twents en klimaatactivistisch. Ik zeg weleens: 'ik ben de vleesgeworden brug tussen stad en platteland.'

Over ABN-bijles en een andere tongval

Als snel gaat het weer over de herkenning die het publiek in Twente vindt in haar verhalen. Toch weet Nathalie buiten Twente ook meestal een klik te vinden met het publiek. "Behalve in Haarlem", grapt ze. "Daar spreken ze echt bijna allemaal algemeen beschaafd Nederlands, ABN. Zonder gein, overal is een regio. Bijna niemand spreekt vloeiend ABN, waar je op de theaterschool overigens wel echt bijles voor krijgt. Het dialect in Noord-Holland klinkt totaal anders, maar ook daar vinden ze herkenning in de andere tongval. Geloof me maar, als iemand daar het woord botervloot uitspreekt, klinkt dat anders dan in het Twents. *Boooturvlooooot*. Heel erg leuk vind ik dat. Het geeft eigenheid aan iedereen. Ook daar zoek ik dus regelmatig het contact met het publiek en bespreken we hun eigenheid. Heerlijk. Ik kan ook met bewondering luisteren naar Radio 1 en het perfect vloeiende Nederlandse taaltje dat mensen daar spreken. Wonderschoon. Ik kan het niet. Ik geloof wel dat er landelijk behoefte is aan de eenvoud van de taal die wij in Twente hebben. En misschien ook wel de eenvoud en de nuchterheid die in het volk zit. Niet wollig, direct. Als ik deze sfeer communiceer, vinden mensen dat komisch. Maar misschien is het ook wel gewoon een verfrissend geluid."

Nathalie verheugt zich op de avonden op het podium. Eerst de oudejaarsconferenties en dan haar eigen liedjes.

Haar eigen Twentse liedjes. “Zingen in het Twents is heerlijk. Het Twents heeft zoveel zangerige klinkers. Het wordt een eenmalige tour in het Nedersaksische taalgedeelte van Nederland. Dus met name in Gelderland en Overijssel. En Amsterdam, Putten en Oostknollendam. Met dat laatste dijkdorpje heb ik een bijzondere band, omdat ik daar ooit veel te vroeg arriveerde voor een voorstelling en het dorp in ben gegaan. Ik kreeg een rondleiding van kinderen. Tijdens de wandeling ontmoette ik allerhande dorpelingen en sprak ik met ze. Deze verhalen verwerkte ik 's avonds in de voorstelling. Dat werd een onvergetelijke avond. Sindsdien kom ik daar terug. Het klikt tussen mij en Oostknollendam. Twentse liedjes gaan ze gewoon verstaan, dat weet ik zeker. Onlangs traden de Bössels en ik op in Nijmegen. Men genoot van het gezongen Twents. ‘Het is zo eigen en direct’, zei een man. Het hoogst haalbare is als je mensen aan het dansen en genieten krijgt. In de zomer hoop ik op festivals te kunnen optreden met de mannen. Ik voorspel: met deze liedjes gaan we Nederland veroveren en zetten we *heanig an* nog meer op de kaart.” ■

NATHALIE BAARTMAN

Nathalie is op 2 september 1973 geboren in Borne. Op achtjarige leeftijd kwam ze in aanraking met een orgel en was op slag verliefd op het instrument met de indrukwekkende knopjes, althans zo leest het op Wikipedia. Op haar zeventiende verliet de Bornse haar ouderlijk huis en trok naar Nijmegen om daar psychologie, filosofie en ontwikkelingsstudies te studeren. Ze leefde een jaar tussen de hippies in Duitsland met demonstreren als dagtaak.

Terug in Nederland startte ze een opleiding tot dramatherapeute, volgde lessen op de amateurtheaterschool in Nijmegen en doorliep een jaar van de opleiding docent drama in Utrecht. Ze werd aangenomen op de Koningstheateracademie in Den Bosch en won met haar eerste programma STAM de persoonlijkheidsprijs tijdens cabaretfestival Camaretten in 2004. Daarna maakte ze diverse programma's waaronder: STAM (2006-2008), LOS (2008-2010), RAAK (2010-2012), Prei met mij (2012-2014), Louter (2014-2016), Voest (2016-2018), Breek (2018-2020) en SNAK (2021-2023).

Daarnaast schrijft ze al sinds 2007 columns voor Tubantia, die inmiddels in twee boeken gebundeld zijn, waarvan recentelijk verschenen 'En dat noemen ze dan vooruitgang'.

DE BÖSSELS VAN BAARTMAN

Een aantal speeldata van het Twentse liedjesprogramma

- 5 januari Herberg De Pol, Diepenheim
- 27 januari De Kleine Willem, Enschede
- 8 februari ZiNiN theater, Nijverdal
- 17 februari Stadstheater De Bond, Oldenzaal

De volledige speellijst van De Bössels van Baartman vind je op nathaliebaartman.nl.

Wie gaat het betalen?

Dit keer leg ik jullie een dilemma voor, het gaat om het volgende. Toen wij 20 jaar geleden een stuk grond hadden gekocht duurde het niet lang en de jachtopziener kwam bij ons aan de deur om te vragen of wij op ons nieuw aangeschafte perceel een kikkerpoel wilde aanleggen, in verband met de gunstige ligging voor de boomkikkers.

Zonder enige twijfel hebben wij de kikkerpoel in overleg met de jachtopziener aangelegd. De poel is gelegen tegen een stuk natuur aan wat inmiddels in handen is van natuurmonumenten. Jarenlang hebben wij onze werkzaamheden rondom de kikkerpoel laten plaatsvinden. Je creëert een extra bocht in je perceel en de kikkerpoel ligt in het laagstgelegen gedeelte van het perceel. Een plek waar als het nat wordt, zoals de laatste paar weken, je echt niet kunt komen met trekkers en zware wagens.

Inmiddels liggen we als sector aardig onder druk dat we te weinig doen voor de biodiversiteit. Ik dacht: dat is bijzonder, want wij doen op eigen inspanning heel veel voor behoud van biodiversiteit zoals bijvoorbeeld de aanleg van de kikkerpoel destijds. En toen begon het mij te dagen: dit hebben we helemaal niet verteld. Het ligt nergens vast dat wij bijvoorbeeld een kikkerpoel hebben. Niemand is in staat om dit te waarderen. En uiteraard loop ik niet weg voor mijn verantwoordelijkheden om bij te dragen aan de instandhouding of verbetering van de natuur, maar we hebben nog wel wat systeemfouten te corrigeren.

Om het verhaal nu nog mooier te maken, belde Landschap Overijssel ons afgelopen zomer. 'Jullie kikkerpoel ligt er helemaal begroeid bij. Dat is niet goed voor de habitat, leefomgeving van de kikkers. Boomkikkers zijn gebaat bij een plek waar braam kan groeien en welke zon beschenen is. Ook voor vogels is dit interessant.' Ze hebben ons een aanbod gedaan om de werkzaamheden uit te voeren met 75% subsidie zodat het ook echt bijdraagt aan de instandhouding van de boomkikkers.

In eerste instantie dacht ik: wat een fijn aanbod om met 75% subsidie de poel vrij te kunnen maken van houtopslag. Maar later realiseerde ik me dat hier toch iets helemaal mis gaat. Ik moet betalen voor mijn bijdragen aan biodiversiteit, terwijl niemand me daarvoor beloond, sterker nog, ik word erop afgerekend. Het kan toch niet waar zijn dat alle risico's en financiële verplichtingen op het bordje van de boer komen te liggen? Terwijl iedereen eet en bijna niemand bereid is (of in staat is) om voor deze extra waarde te betalen via de boodschappen. Iets klopt er hier niet. Wanneer durven we als samenleving de natuur en biodiversiteit echt op waarde te schatten?

Heleen Lansink is melkveehouder en agro influencer

TKKR thuis?

Voor € 15,- ontvangt u TKKR magazine vier keer per jaar thuis bij u op de deurmat.

Word abonnee en lees pakkende verhalen over verleden, heden en toekomst van Twente.

Scan de QR-code en word abonnee!

TKKR. Thuis in Twente

Last van zwangerschapsmasker (melasma)?

Als specialist op het gebied van de huid behandelt de huidtherapeut zowel de gezonde als zieke huid. Een van de aandoeningen waar cliënten mee komen is een zwangerschapsmasker (melasma). Maar wat is het precies en wat kan eraan gedaan worden?

Wat is melasma?

Melasma is een pigmentaandoening. De kenmerken zijn bruine vlekken die matig tot scherp begrensd zijn. Ze zijn meestal grillig van vorm en komen vooral voor in het gelaat. Hormoonschommelingen zijn de oorzaak van deze aandoening, die veel voorkomt bij vrouwen in de vruchtbare leeftijd. Toch kan melasma ook voorkomen bij mannen. Bij mannen spelen factoren als uv-straling, stress en erfelijkheid een rol.

Naast de fysieke uitingen van de pigmentvlekken heeft de aandoening ook impact op de mentale gezondheid. Veel patiënten hebben psychische problemen zoals een laag zelfbeeld en depressie. Instagram, tijdschriften, films: overal worden perfecte mensen afgebeeld. Dat deze beelden bewerkt zijn, wordt vaak vergeten. Wat we onthouden is dat wij niet voldoen aan het ideaalbeeld.

Hoe kun je melasma behandelen?

Melasma is een lastig te behandelen aandoening, maar er zijn mogelijkheden het pigment onder controle te houden. De huidtherapeut zal de ernst van het melasma bepalen door middel van een scoresysteem. Vervolgens wordt samen met de patiënt een individueel behandelplan opgesteld. De patiënt krijgt gedurende het behandeltraject informatie en adviezen. Onder andere over de producten die geschikt zijn voor hun huid, zonbescherming en eventuele medicamenteuze opties.

Camouflagetherapie

Er zijn verschillende methoden om melasma te behandelen. Eén daarvan is camouflagetherapie. Met inzet van speciale producten worden de pigmentvlekken gecamoufleerd, zodat het pigment minder opvalt. Naast het aanbrengen van de camouflage geeft de huidtherapeut hulp en advies zodat de patiënt het middel uiteindelijk zelf kan aanbrengen.

Chemische peelings

Chemische peelings zijn een andere techniek die worden toegepast bij de behandeling van melasma. Door het

aanbrengen van een chemische oplossing op de huid wordt de bovenste laag dode huidcellen verwijderd, waardoor de donkere vlekken vervagen. Deze aanpak wordt vaak gebruikt in combinatie met microneedling. Hierbij worden met een pen met dunne naaldjes op een gecontroleerde wijze, minuscule kanaaltjes in de huid aangebracht.

Lasertherapie

Huidtherapeuten maken ook gebruik van verschillende vormen van lichttherapie om melasma te behandelen. Lasertherapie en IPL (Intense Pulsed Light) kunnen effectieve behandelingsmogelijkheden zijn voor melasma, maar het is belangrijk om te begrijpen dat de resultaten kunnen variëren. Samen met een huidtherapeut kun je de beste behandelingsaanpak voor jouw specifieke situatie bespreken.

Voor patiënten waarbij er onvoldoende resultaat is kan de huidtherapeut besluiten (terug) te verwijzen naar de (huis-)arts voor mogelijke medische behandelingen. Tot slot is het belangrijk om in een melasma behandeltraject realistische verwachtingen te hebben en gedisciplineerd te zijn in het gebruik van zonbescherming. Een combinatie van zonbescherming en de juiste behandelingen

kan helpen om melasma onder controle te houden en de zichtbaarheid ervan te verminderen.

Verwijzing en vergoeding

Voor de behandeling van hyperpigmentatie door een huidtherapeut is geen verwijzing van een (huis)arts nodig. Vergoeding van de kosten door de zorgverzekeraar is afhankelijk van het type behandeling en de soort verzekering. Informatie over eventuele vergoeding is terug te vinden in je polisvoorwaarden. Kortom, de huidtherapeut kan een waardevolle rol spelen bij melasma. Met het beoordelen van de huid, het aanbieden van verschillende behandelingen en het verstrekken van waardevolle adviezen kunnen ze patiënten helpen om melasma onder controle te krijgen en hun zelfvertrouwen te herstellen.

Patricia Elkhuzen
Huidtherapeut en eigenaar Huidinstituut Mariposas Enschede

Meer informatie over de huidtherapeut en de beroepsorganisatie NVH vind je op huidtherapie.nl

Nederlandse Vereniging van Huidtherapeuten

Hoe stad en platteland van Twente in een nieuw 'oud jasje' worden gestoken

Oude straten worden herontdekt als woon- en slenterstraatjes: de Stadsgravenstraat in Enschede.

Hij kijkt nieuwsgierig in de lens. Een boertje in het Denekamper Binnenveld, rond 1905 zittend voor zijn hut van hout en leem waar hij een schamel bestaan bijeen-scharrelt. Een beeld van een wereld die nog stil lijkt te staan, terwijl het Twente om hem heen al volop in beweging is.

Weidegang, zonne-energie en biogas als samenhangend geheel. Foto Hasman.

De foto van Maas-Mans is gemaakt op het breukvlak van twee eeuwen. De nieuwe, de 20ste, zal het Twentse landschap en de nog kleine steden uit zijn jeugd onherkenbaar veranderen. Groot-schaliger, industriëler, drukker en rijker. Die veranderingen in het aanzien van stad en land van Twente door de eeuwen heen, vormen het centrale thema in het nieuwe Jaarboek Twente

2024. Plus: wat ze voor mens, dier en natuur betekenen.

Het onderwerp is nogal actueel, omdat de regio opnieuw voor een 'grote verbouwing' lijkt te staan. De komst van zonnevelden en windmolens, de uitbreiding van steden, verduurzaming van de landbouw, maatregelen tegen de gevolgen van klimaatverandering, de verschuiving naar een 'vrijtijdslandschap'; allemaal hebben ze flinke invloed op het landschap.

STRAKKER EN ZAKELIJKER

Het landschap is de voorbije eeuw door de eerste moderniseringsgolven al steeds strakker en zakelijker geworden, laat ervenconsulent Anneke Coops van Het Oversticht zien. Het idyllische beeld van 'oer-Twentse' boerenerven in oude landschappen à la Jan Jans is slechts hier en daar nog terug te vinden. Het is een moeilijk te stoppen ontwikkeling. Al kan een nieuwe rol voor de boer helpen het mooie dat er nog is te bewaren. Met natuurbeheer, het opwekken van eigen energie, het afzetten van producten dichterbij huis. Maar ook het verzorgen van kinderopvang of bejaardenzorg. Het boerenerf als spil in nieuwe netwerken, die het platteland vitaal én natuurlijk houden. Dat zal deel van de toekomst zijn, hoopt Coops. Ook Errik Buursink, historicus en planoloog op Binnenlandse Zaken, beschrijft de spanning tussen moderne landbouw en natuur en

landschapswaarden in onze schaarse ruimte. Die spanning vraagt om een nieuw evenwicht, waarin beide gedijen. Het Twentse verleden zou daarbij de weg kunnen wijzen, betoogt hij. Niet 'fast forward, maar past forward'. Verdroging – een steeds groter probleem – zou zo kunnen worden aangepakt. Twente was met zijn meanderende riviertjes en moerassige gronden eeuwenlang een 'natte spons'. Die spons zou met dekanalisering van beken en andere maatregelen hersteld moeten worden. Tegelijk kan de periode van de eerste vernieuwingsgolf in de Twentse landbouw als voorbeeld dienen voor de toekomst. De komst van kunstmest, ruim 100 jaar geleden, maakte verandering van schrale heide in grote akkers mogelijk. Iets dat ook de Twentse fabrikanten stimuleerden. Om het verlies aan natuur te compenseren, ontwikkelden zij echter ook fraaie landgoederen en wezen al vroeg natuurmonumenten aan.

In diezelfde periode zorgde ook de opkomende natuurbeweging voor een eerste 'groene golf' en meer gevoel voor het behoud van 'ongerepte natuur'. Geograaf John van Zuidam schildert hoe die beweging, die in Twente met onder anderen de Denekampse meester J. Bernink begon, groeide. Van natuurbescherming toen naar natuurontwikkeling nu. Hoe boeren hun rol in die beweging zien, beschrijft Renee Roeleveld van het

Beuningse landbouwbedrijf 'Hasman'. Ook hij pleit voor 'leren van het verleden'. Een terugkeer naar een meer evenwichtig landbouwsysteem uit de jaren van Maas-Mans. Maar dan in 'een modern jasje'.

HERWAARDERING

De noodzaak van een symbiose tussen oud en nieuw bepleit ook de bekende, uit Losser afkomstige architect en stedenbouwkundige Pi de Bruijn in een interview over de opmerkelijke vernieuwingsgolf in de drie grote Twentse steden. Behalve de komst van meer eigentijdse architectuur ziet hij ook een herwaardering van de oude gebouwen die we nog hebben. En dat is goed, vindt hij. "Juist het oude geeft het nieuwe iets extra's." Die combinatie maakt Almelo, Hengelo en Enschede tot prettigere plekken om te wonen, te werken, te ondernemen of mensen te ontmoeten. "In Twente heeft het *vot met den oal'n pröttel* te vaak gewonnen, gelukkig verandert dat nu", zegt De Bruijn. "Ons verleden wordt niet wéér uitgewist, maar eindelijk met het nieuwe verweven." Het lijkt alom een recept voor de toekomst.

Het nieuwe **Jaarboek Twente** bevat verder tal van andere, boeiende verhalen over regionale geschiedenis, taal en cultuur. ■

GERARD LAGEVENTERINK

Jaarboek Twente 2024, 160 blz, Uitgeverij Twentse Media, Prijs: 20,95 euro.

Borne, van boerenerf naar woonerf.

AQUA TEC PURE

- Ingebouwde tijdscontroller
- Slim filter alarm
- 24-uurs tijdcontrole
- Automatische berekeningen
- Water hardheid instellingen
- Cyclus functie programma
- Zoutalarm
- 5 jaar garantie

**AQUA
ONTHARDERS**
ZUIVER & KALKVRIJ WATER

WATERWINWEG 8 OLDENZAAL | 085-7927927 | WWW.AQUAONTHARDERS.NL

Zwerftaal

DE TUBANTEN WAREN EEN GERMAANSE STAM WAARAAN WE DE NAAM VAN ONZE LANDSTREEK TE DANKEN HEBBEN. DE OUDST BEKENDE BRON IS DE VERMELDING VAN 'TUVANTI' OP ALTAARSTENEN NABIJ DE MUUR VAN HADRIANUS, IN HET HUIDIGE ENGELAND, DIE ROND HET JAAR 50 VOOR NUL DOOR DE ROMEINEN WERD GEBOUWD OM DE BARBAARSE SCHOTTEN TEGEN TE HOUDEN.

Daarmee houdt de connectie met het grootste eiland voor onze kust niet op. De Tubanten gingen in de eerste eeuwen van onze jaartelling op in het stammenverband van de op de Noord-Duitse laagvlakte levende Saksen. Vanaf de vijfde eeuw waagden steeds meer Saksen de oversteek van het Europese vasteland naar wat we nu Groot-Brittannië noemen, en verdreven daar de autochtone Kelten. Onder deze Angelsaksen bevonden zich ongetwijfeld Tubanten die daarvoor al waren geïntegreerd in het Saksische volk.

Zelfs daar stopt het niet! Het Saksisch en het Oud-Engels zullen met elkaar versmolten zijn en later, na de slag bij Hastings in 1066, mixte ook het Frans mee in de talencocktail.

Het vertrek, eeuwen later in 1620, van de Pilgrim Fathers, vanuit Plymouth naar de nieuwe koloniën, heeft gezorgd voor een verdere verspreiding van het Tubanten-DNA.

Waarom deze beschouwing over historische trektogten van volkeren en hun talen? Wel, het keert zich nu tegen ons!

Net zo reislustig als de Tubanten ooit waren, geldt dat vandaag aan de dag voor de contemporaine Engelse taal, die zich, als een invasieve soort, een plek heeft weten te bemachtigen in onze streken, en meer letterlijk te pas en, vaker, te onpas in ons taalgebruik.

Hoewel best moeilijk door de strikte grammatica en het precare woordgebruik, kan kennis en gebruik van het Engels je wereld

aanzienlijk vergroten, laat het dus vooral niet na. Waar ik heen wil is dat het, *mind you*, heel raar is om Nederlandse woorden te vervangen door Engelse. Dat vereist primair kennis van het Nederlandse woord dat vervolgens vertaald moet worden in een correct Engels equivalent hetwelk ten slotte niet zelden een plaats vindt in een zin die

het Engelse woord in een vergelijkbare Engelse zin nooit had bereikt. Als we dan toch zo nodig hip willen doen, waarom putten we dan niet uit de rijke regionale woordenschat. Vervang het Engels in een verder Algemeen Verstaanbare Nederlandse zin door een woord of uitdrukking uit je streektaal, ongeacht welke dat is.

Het zo propageren van dialect binnen een het hetzelfde taalgebied is niet als invasief te kenschetsen. Integendeel, het actief inzetten van lokaal vocabulaire zal zowel een uitstralend positief effect hebben op de waardering van dialecten als een verbindende factor vormen tussen de sprekers van streektaalen, al was het alleen al door de noodzaak verschillen in uitspraak te respecteren. Net zomin als de Tukker, kan de Fries, Hollander of Limburger zich een andere tongval echt eigen maken.

Vergelijk de volgende paren van zinnen maar eens met elkaar; welke klinken het meest vertrouwd in de oren?

- *Bro*, jammer dat dit je moet overkomen, *take it easy!*
- *Noaber*, jammer dat dit je moet overkomen, *heanig an!*
- Wat ben jij een *dumbo!*
- Wat ben jij een *döll!*
- *See you*, ik moet naar huis. *Instantly!*
- *Good goan*, ik moet naar huis. *Rechtevoort!*
- *Shit*, man, maar desondanks *congrats!*
- *Gatkooken*, man, maar desondanks *geluk in 'n tuk!*
- Hij is niet *mean*, wel een *piece of work*.
- Hij is geen *minne patat*, wel een *deier*.

Hoor je wel?

Robert Beernink

Verkiezingen 2023

De ouverture, de DAG en de Gordiaanse knoop

DE OUVERTURE - In juni trekt Mark Rutte hoogstpersoonlijk de stekker uit het kabinet (en uit zijn politieke carrière in Nederland). Op alle fronten ontstaat er beweging. Van de Partij van de Dieren tot het CDA en van Groen Links tot D66. Geen partijleider is zeker van zijn/haar plek, behalve uiteraard Geert Wilders, Caroline van der Plas en Pieter Omtzigt.

In eerste instantie gaat alle aandacht uit naar het Nieuw Sociaal Contract (NSC) van Pieter Omtzigt en de Boer Burger Beweging (BBB) van Caroline van der Plas. Zij heeft nog maar een paar maanden geleden voor een ware aardverschuiving gezorgd bij de provinciale verkiezingen. Het CDA en D66 lijken als grote verliezers uit deze regeerperiode te komen en aan de linkerflank van ons politieke bestel kwijnt de SP langzaam weg.

Daar waar normaal dan de klappen vallen als je een nieuw boegbeeld krijgt na een vervelende regeerperiode, lijkt de VVD met Dilan Yesilgöz aan het roer toch een degelijke koers te varen.

Na de zomer is de PVV opmerkelijk rustig en geeft aan regeringsverantwoordelijkheid te willen dragen. Maar met wie? Het deurtje van de VVD staat op een kier daar waar Groen Links/Partij van de Arbeid (GL/PvdA) en NSC het slot nog stevig dicht hebben, maar de sleutel hebben ze nog niet in de sloot geworpen. De BB is duidelijk: "Ik wil met Pieter".

De aandacht voor de sfinx uit het Oosten is groot. Wanneer komt er een programma en wil hij premier worden? Na veel aandringen komt er een programma en pas in de laatste dagen voor de verkiezingsdag geeft Pieter aan onder voorwaarden premier te willen worden. Opmerkelijk genoeg lijkt deze (on)bewuste tactiek (of is het persoonlijke twijfel?) zetels te kosten.

Even daarvoor starten de oer-Hollandse peilingen en prognoses en komen de tv-optredens op gang. Eerst op de inhoud en na een avondje vrij worstelen in de ring van SBS6 ook op de man/vrouw. Daar laat het politieke circus zich van haar beste én slechtste kant zien. Pieter Omtzigt en Caroline van der Plas hebben het moeilijk in de ring. Dit is zeker niet Pieter zijn ding en Caroline heeft over de volle breedte te weinig in te brengen. Daar tegenover staat Geert Wilders die in deze politieke arena als een vis in het water is. Het levert in de dagen en de discussies daarna een ware aardverschuiving op. VVD blijft stabiel aan kop, GL/PvdA stijgt, BB levert verder in, NSC daalt aanzienlijk in zetels en de PVV stijgt naar een positie naast de VVD. CDA met als rising star Henri Bontebal en D66 met een politiek volwassen Rob Jetten gaan ten onder in de strijd tussen de 'grote vier'. 'Waar eindigt dit?', vragen mensen zich af.

Het accent van het debat ligt steeds vaker op migratie en huisvesting. Buitenlandbeleid of onderwijs komen nauwelijks aan bod. De drie grote partijen vreten de zetels bij elkaar en bij de kleintjes op. De kans is groot dat op 23 november een partij de grootste is met het kleinste aantal zetels ooit. De kiezer staat voor een dilemma. Kies ik met het hart of strategisch over links/rechts?

DE DAG VAN DE VERKIEZINGEN

De DAG die anders was dan al die andere dagen. Braaf stemt de Nederlander en hier en daar borrelt het een beetje. Tegen 21.00 uur begint letterlijk het aftellen voor de eerste prognose met een hoog realiteitsgehalte. Om 21.00 uur precies komt een wit konijn triomfantelijk uit de hoge hoed.

De PVV slaat alle prognoses aan diggelen en is met afstand de grootste partij: 35 zetels (later die avond bijgesteld naar 37 zetels). 24% van de kiezers heeft op de PVV gestemd. Op de kaart kleurt Nederland lichtblauw. De PVV is geen eenmanspartij in de marge

meer waarmee bijna niemand wilde samenwerken, maar heeft de lead en op gepaste afstand (25 en 24 zetels) volgen GL/PvdA en VVD. De NSC volgt met 20 zetels en de BB komt uit op 7 zetels.

In Twente is de opkomst vergelijkbaar met 2021 en ook hier is de PVV een belangrijke factor geworden, maar Pieter Omtzigt steelt de show en wordt de grootste in bijna alle Twentse gemeenten.

Alleen in Almelo en Twenterand blijft de PVV voor NSC.

De BBB doet goed mee in de kleinere gemeenten met percentages van rond de 16% van de kiezers. Een resultaat als bij de provinciale verkiezingen zit er niet in.

Pieter Omtzigt viert zijn feestje in Enschede, sluit samenwerking met de PVV niet uit en wil bestuurlijke verantwoordelijkheid dragen. Caroline van der Plas wil aan de formatietafel aanschuiven en ze weet dat ze een relatief gering aantal zetels meebrengt, maar voor iedereen een immens belangrijke factor in de 1e Kamer is. Bij GL/PvdA druipet de mineur van de gezichten. De VVD is stilgevallen. Wat te doen met Geert Wilders en de PVV? Is Dilan Yesilgöz nog betrouwbaar als ze met Geert Wilders in zee gaat?

En Geert Wilders staat op en kijkt om zich heen, zet de premiers-toon op en viert zijn feestje. Wilders wil premier van alle Nederlanders zijn: 'Ongeacht waar je vandaan komt en wat je geloof is'. Orban uit Hongarije feliciteert hem als een van de eersten. De boeren zijn blij en de klimaatactivisten beraden zich op acties. Maar hoe je het ook stelt: het Nederlandse volk heeft overweldigend gesproken en geen partij kan om deze ruk naar rechts heen.

WIE OF WAT ONTWART DE GORDIAANSE KNOOP?

De volgende ochtend en voor velen na een onrustige nacht lijkt de een zijn wonden en knijpt de ander zich in de

arm vol ongelof. Kranten koppen met 'aardverschuiving', 'overwinning Wilders een nachtmerrie voor Brussel', 'mokerslag', 'is Nederland de opmaat voor de ultra-rechtse AfD in Duitsland?'.

Het is tijd voor de volgende stappen: verkennen, informeren en formeren.

Op donderdag spreken de nieuwe fracties al over de overhoopgehaalde politieke verhoudingen en de consequenties daarvan voor het nieuwe landbestuur. Met de radicaal-rechtse PVV van Geert Wilders als verreweg de grootste partij ligt er een hoogst ingewikkelde puzzel om een werkbare meerderheidskabinet te gaan formeren. De daaropvolgende bijeenkomst met de nieuwe fractieleiders, op uitnodiging van scheidend Kamervoorzitter Vera Bergkamp, heeft maar één doel: het aanwijzen van een verkenners om de eerste fase van de kabinetsformatie te begeleiden. Wie dat moet gaan doen is de eerste puzzel. Een ervaren VVD-er ligt voor de hand, maar Johan Remkes bedankt voor de eer.

Dilan Yesilgöz herhaalt dat de deur voor de PVV op een kier staat en Pieter Omtzigt sluit de deur voor de PVV weer een stukje.

Toch ziet het er voorlopig naar uit dat PVV, VVD, NSC en BB tot elkaar veroordeeld zijn. Over links is een formatie bijna onmogelijk en over rechts hebben deze partijen elkaar qua zetelaantal nodig in de tweede- en in de eerste kamer. Dit gaat een moeilijke formatie worden, waarbij er veel overeenkomsten in de standpunten zijn, maar het onderling vertrouwen beperkt is. Van alle kanten hoor je dat ze 'over hun schaduw heen moeten stappen'. Dat zal in de praktijk niet voor iedereen even makkelijk zijn.

Vrijdagmorgen laat Yesilgöz weten dat haar partij in verband met het zetelverlies niet in een kabinet wil stappen. Wel zal de partij een centrumrechts kabinet steunen als een soort gedoogpartner. Wilders reageert teleurgesteld op de VVD-beslissing. Het lijkt een lange formatie te gaan worden. ■

UT-filosoof Mieke Boon hoopvol ondanks 'de kloof'

De kloof. In het interview met prof. dr. ir. Mieke Boon (1961) komt die term veelvuldig voorbij. Hoe kan het ook anders in deze roerige tijden. Ze ziet overigens niet alleen een kloof tussen stad en platteland, maar ook tussen het noaberschap – zoals we dat in Twente kennen - en het wereldburgerschap, zoals dat in de Randstad wordt gepredikt. Boon is verbonden aan de Universiteit Twente en gespecialiseerd in wetenschaps- en techniekfilosofie. Ze vindt de tijd waarin we leven uitermate fascinerend, maar maakt zich zorgen over 'de snelle mening' en de manier waarop we elkaar moreel afwijzen. Toch blijft Boon hoopvol gestemd en ze legt graag uit waarom.

TEKST MARCO VAN DEN BERG ILLUSTRATIES VECTOR ART

ZOALS JE VAN EEN FILOSOOF MAG VERWACHTEN, formuleert ze uiterst zorgvuldig. Zoekend naar de juiste woorden kapt ze haar zinnen soms rigoureus af, om daarna opnieuw te beginnen. Tijdens het interview komen allerlei actuele thema's voorbij die ze moeiteloos aaneen rijgt. Het zegt iets over haar en over de energerende tijd waarin we leven. De recente verkiezingsuitslag dreunt nog na, ook al wordt er naar haar smaak vanuit de links-progressieve hoek wel iets te gemakkelijk gedramatiseerd. Alsof Nederland niet meer bestaat. Alsof iedereen opens de weg kwijt is. Boon zegt: 'Nog nooit heb ik iemand ontmoet waarvan ik dacht: *jij bent een door en door slecht mens*. Als je langer doorpraat, merk je dat nagenoeg iedereen goed ontwikkelde morele gevoelens heeft. Dus ook de PVV-stemmers, waarover nu zoveel wordt gepraat en geschreven.'

Over die PVV-achterban straks meer. Eerst iets over haar carrière. Boon behaalde eind jaren tachtig een MSc-

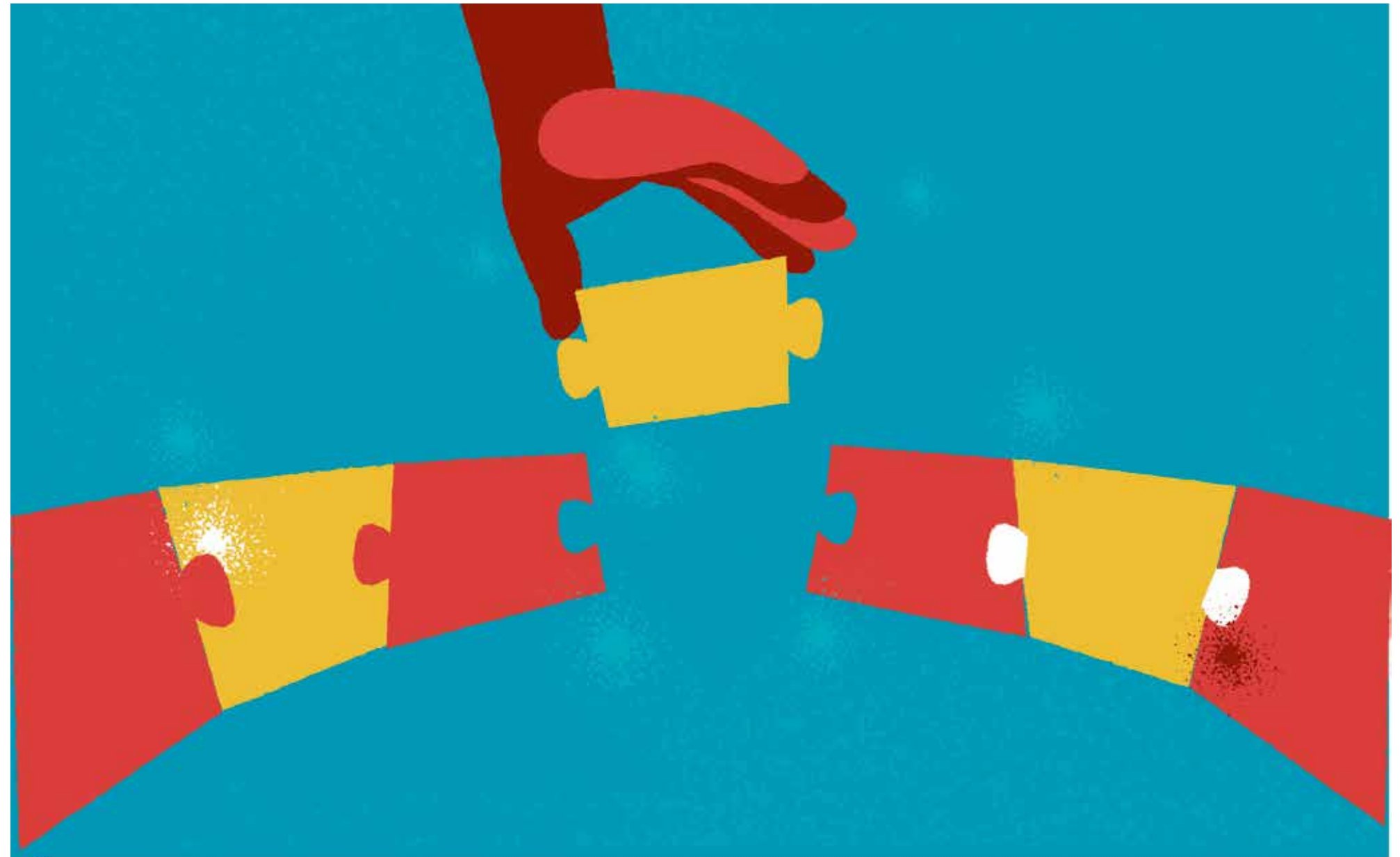
'Ik leerde tijdens mijn technische studie hoe processen werken, maar ik wist niet goed hoe ik die kennis kon toepassen in de praktijk.'

diploma in Chemische Technologie aan de Technische Universiteit Twente. Bijna tien jaar later ontving ze een Ph.D. diploma (cum laude) in Biotechnologie aan de Technische Universiteit Delft. Bovendien begon ze eind jaren tachtig met de studie filosofie aan de Universiteit Leiden, met als aandachtsgebieden de geschiedenis van filosofie, ethiek en wetenschapsfilosofie. Inmiddels is ze hoogleraar 'Wetenschapsfilosofie in de praktijk', bij de afdeling Filosofie van de Universiteit Twente.

AANSLUITING

Boon denkt veel na over de vernieuwing van het (wetenschappelijk) onderwijs. Wat moeten studenten leren en weten om straks - in de praktijk - de kennis en vaardigheden op de juiste wijze in te zetten? Want ook daarin ontwaart Boon een kloof: de academische wereld is sterk in zichzelf gekeerd, terwijl juist in deze tijd de aansluiting moet worden gezocht met wat er buiten gebeurt. 'Wat een universiteit is, moet mee veranderen met de samenleving. We moeten ons afvragen hoe wetenschap beter kan bijdragen aan de grote uitdagingen van onze tijd en hoe we onze studenten daarin opleiden. Dat zijn vragen waar ik me in mijn filosofisch onderzoek op richt.'

In coronatijd richtte ze samen met UT-studenten een tentoonstelling in bij het museum Tetem in Enschede. De expositie Reflectie ging over menselijke waardigheid in tijden van Artificiële Intelligentie (AI) en zelflerende systemen (machine-learning technology, MLT). De relatie tussen filosofie en technologie is een belangrijk thema

Prof. dr. ir.
Mieke Boon

in haar werk. Indertijd zette Boon met haar promotieonderzoek het onderwerp milieuschade hoog op de agenda. Het was haar opgevallen dat chemische bedrijven zich niet verantwoordelijk voelden voor de gevolgen van hun productie. Het principe van 'de vervuiler betaalt' deed nog nergens opgeld. Ze vertelt: 'Er speelden in de jaren tachtig en negentig overall milieuproblemen en ik stelde mijzelf de vraag: hoe draag ik daar als ingenieur straks verantwoordelijkheid voor? Je kunt je dat nu bijna niet voorstellen, maar daar was toen geen aandacht voor. Ook niet tijdens de opleidingen.' Die 'moeilijke ethische vragen' brachten haar op het pad van de filosofie. 'Ik wilde weten: waarom willen we niets

aan die milieuschade doen? Waarom denken bedrijven: dit hoort niet bij ons? Maar ook: waar komen dit soort overtuigingen vandaan? Hoe fundeer je dat iets niet deugt? Hoe fundeer je dat wij wél verantwoordelijk zijn? Ik wilde daar vanuit de filosofie antwoorden op vinden, ook al had ik aanvankelijk geen idee wat voor vak dat eigenlijk was.'

WAARDE VAN WETENSCHAP

Een andere vraag die haar al vroeg interesseerde: hoe draagt het wetenschappelijk onderzoek bij aan het oplossen van problemen? 'Ik leerde tijdens mijn technische studie hoe processen werken, maar ik wist niet goed hoe ik die kennis kon toepassen in de praktijk. Daar ontbrak iets en ik dacht:

Langzaam is het idee gegroeid dat niets en niemand meer te vertrouwen is. Daarin zijn we doorgeschoten.

wat is dan de waarde van wetenschap voor onze samenleving?' Dat onderwerp houdt haar tot op de dag van vandaag bezig, vertelt ze. Niet voor niets probeert ze haar studenten op te leiden tot kritische denkers die vooral zélf blijven nadenken en precies begrijpen waarom ze doen wat ze doen én hoe ze daarmee

van betekenis kunnen zijn. 'Ik zeg altijd: word geen robot.'

Vertrouwen of juist wantrouwen; ook die woorden komen vaak voorbij tijdens het interview. Lange tijd was er veel vertrouwen in de wetenschap, vanuit het conservatieve idee dat wetenschap zich vooral richt op objectiviteit en rationaliteit, vertelt Boon. Anders gezegd: er was veel geloof in een zuivere wetenschappelijke waarheid. Vanaf de jaren zeventig van de vorige eeuw is dat beeld gaan kantelen. Het milieurapport van de Club van Rome, onthullingen door onderzoeksjournalistiek, politieke schandalen; langzaam is het idee gegroeid dat niets en niemand meer te vertrouwen is. Daarin zijn

we doorgesloten, stelt Boon. De wetenschap heeft ook zelf aan die vrije val bijgedragen, vindt Boon. Zo lieten wetenschappers zich jarenlang door de tabakslobby gebruiken om te beweren dat roken tóch niet zo ongezond was. Het is niet zo vreemd dat het rotsvaste geloof in de wetenschap is afgebrokkeld, zegt Boon.

PVV

In voorbereiding op het interview heeft ze het verkiezingsprogramma van de PVV gelezen, vertelt ze. Daarbij past ze veel zelfreflectie toe, door zichzelf vragen te stellen. Wat lees ik hier? Hoe reageer ik hier gevoelsmatig op? Zo kan ze zich goed voorstellen dat mensen zich scharen achter PVV-ideeën. Juist als ze zelf negatieve ervaringen hebben in de samenleving, zullen ze zich daarin herkennen. 'In het programma worden mensen aangesproken op fatsoenlijke morele gevoelens. Daarin zit de kracht van de boodschap. De partij koppelt morele gevoelens aan allerlei kwesties en spreekt zich daar vervolgens over uit.' Maar het viel haar ook op dat in het PVV-programma allerlei beweringen en aannames staan die hele of halve onwaarheden bevatten. Bovendien zonder bronvermelding of enige onderbouwing. Mag dat eigenlijk wel, vraagt ze zich af. Waarom is er geen instantie in Nederland die daarop toeziet? Juist op dit niveau is zo'n onafhankelijke feitenroep cruciaal, vindt ze. Neem bijvoorbeeld het stikstofbeleid. De PVV zegt: kunnen we dat wel aan? En ook: het is niet nodig. Daarbij gaat de partij voorbij aan alle kennis die er inmiddels ligt over dat onderwerp, zegt ze. 'Daarmee vergroot je het wantrouwen in wetenschap, in expertise, in professionaliteit en in alle oplossingen die er wél zijn.'

Snelle meningen in talkshows, het elkaar napraten, steeds dezelfde boodschap herhalen zonder door te vragen of dingen uit te zoeken; in die cultuur kan een politicus als Wilders moeiteloos vertwijfeling zaaien, wantrouwen voeden en inspelen op angstgevoelens, merkt Boon. Toch raakt ze daar niet ontmoedigd door. Ze heeft veel vertrouwen in het morele besef en het leervermogen van mensen. Dat vraagt wat haar betreft dus ook iets van de wetenschap en het onderwijs, om jonge mensen te leren zelf goed na te denken. In de afgelopen weken heeft ze zich gestoord aan het linkse deel van de samenleving dat zich in talkshows uitliet

Noaberschap als voorbeeld. Buren en naasten die er voor elkaar zijn en voor elkaar zorgen. Dat zijn waarden die thuis worden meegegeven. Dat zit 'm niet in de lessen burgerschap op school. Bij ons in het dorp was laatst een condoleance-bijeenkomst en daar stonden zeker 900 mensen urenlang in de rij om de familie de hand te drukken.

over de PVV-stemmers. 'Daarin klinkt vaak een morele superioriteit door, alsof PVV-stemmers moreel gezien niet deugen. Maar dat is gewoon niet waar. Je hebt niets aan zo'n afwijzing. Je vergroot alleen maar de polarisatie.' Het links-progressieve deel van de samenleving zou zich beter kunnen afvragen waarom hun ideeën niet worden overgenomen, vindt Boon. 'Waarom lukt het GroenLinks-PvdA niet om deze kiezers meer aan zich te binden? Om die kloof te dichten, om een taal te gebruiken waardoor mensen zich begrepen en gerespecteerd voelen?'

NOABERSCHAP

Het heeft volgens haar alles met respect en begrip te maken. Dat raakt ook aan de kloof tussen stad en platteland, waarbij ze het 'noaberschap' als voorbeeld geeft. Dat burenschap en naasten er voor elkaar zijn en voor elkaar zorgen, zijn waarden die thuis worden meegegeven. Dat zit 'm niet in de lessen burgerschap op school, weet ze. 'Bij ons in het dorp was laatst een condoleancebijeenkomst en daar stonden zeker 900 mensen urenlang in de rij om de familie de hand te drukken.' Het zijn van die voorbeelden waar de gemeenschapszin vanaf spat, zegt Boon. Zoals er ook lokale energiecoöperaties ontstaan die de

energievoorziening goed en slim willen regelen. Maar die initiatieven lopen vaak aan tegen Europese regels, waardoor het vertrouwen in de overheid en Europa wederom een deuk oploopt, merkt ze. De ethiek van noaberschap staat op gespannen voet met de ethiek van het wereldburgerschap, vertelt ze. Bij wereldburgerschap ga je meer uit van een algemene solidariteit, waarbij je ook zegt: vluchtelingen zijn welkom, iedereen is welkom. Maar het is ook vrij abstract. Want wie is iedereen? Heel anders dan het overzichtelijke leven in kleinere, goed functionerende gemeenschappen waar heel veel moraliteit aanwezig is en waar mensen voor elkaar zorgen, zegt Boon. 'Ik begrijp wel dat zij zich niet erkend voelen en juist bedreigd en niet gerespecteerd voelen door die wereldburgerschapsethiek.' Dat verklaart voor een deel de onvrede in de samenleving, vindt Boon. 'Ik kan het heel goed navoelen zonder te denken: wat zijn dit stomme of slechte mensen. Zij voelen zich niet erkend in waar zij goed in zijn. Ze voelen zich niet gerespecteerd en worden ook vaak beperkt door - in hun ogen onnodige - wetgeving.' Dat is het gat waar het populisme is ingesprongen. 'Want die herkent dat wel en vergroot dat uit. Maar dat had dus anders gekund.'

De winst van Pieter Omtzigt en zijn nieuwe partij NSC getuigt van zo'n ander verhaal. 'Omtzigt heeft veel oog voor het staatsrecht en het beschermen van kwetsbare groepen binnen de democratie. Daarmee staat hij eigenlijk recht tegenover Wilders die vanuit de democratie juist de stem van de meerderheid gebruikt om 'Nederland terug te geven aan de gewone Nederlanders', legt ze uit. Omtzigt heeft binnen het CDA veel tegenstand ervaren en bij de Toeslagenaffaire laten zien dat hij pal voor zijn zaak stond. 'Mijn interpretatie is dat veel mensen vanuit een morele overtuiging - vanuit hun gevoeligheid voor integriteit - voor Omtzigt hebben gekozen. Niet omdat hij al hun problemen op gaat lossen, maar omdat zij vertrouwen hebben in deze

**Wat heb je geleerd?
Hoe ga je het
toepassen?**

Filosoof
Mieke Boon

persoon als mens en als politicus. Als iemand die in staat is om in moeilijke omstandigheden ergens voor te blijven staan en te blijven vechten.'

UITDAGEN

Terug naar de wetenschap, haar metier. Boon maakt zich sterk voor onderwijsvernieuwing waarbij het minder draait om parate kennis en veel meer om het aanleren van denkvaardigheden. Studenten uitdagen om na te denken over waarom ze een bepaalde methode toepassen. Welke vragen stel je, welke stappen neem je, hoe ontwikkel je kennis die maatschappelijke relevantie heeft? Daar hoort zeker ook ethiek bij, vertelt ze. 'Nadenken over consequenties van beleid; misstanden voorkomen en beter

omgaan met gevolgen. Daar moet je de professionals van de toekomst al tijdens het onderwijs in opleiden.'

Ze zegt: 'Ik probeer daar met mijn studenten ook aan te werken. Dan vraag ik: voor wie ben jij nu kennis aan het ontwikkelen? Voor welk probleem is die kennis bedoeld en is het daar geschikt voor? Begrijpen deze mensen wat jij nu hebt bedacht? Dat vinden veel studenten echt nog moeilijk en eigenlijk vind ik dat raar. Als je van een afstandje naar ons onderwijs kijkt, zou je zeggen: waarom worden studenten niet beter opgeleid in het uitleggen van wat ze doen?' Binnen haar universiteit zijn daar al stappen in gezet. Zelf hecht ze veel waarde aan het lesgeven in kleinere (werk)groepen waarin de docent de

student veel meer kan begeleiden en uitdagen. Wat heb je geleerd? Hoe ga je het toepassen? Maar ook door studenten te laten samenwerken aan actuele vraagstukken van bedrijven en organisaties, op basis van *challenges*.

Zeker ook de wetenschap kan bijdragen aan meer vertrouwen binnen de samenleving. Bijvoorbeeld door toegepaste wetenschap die zich bezighoudt met de vragen van nu. De vragen die bij mensen leven. 'Daardoor wordt in de samenleving sterker gevoeld: *ze denken met mij mee, dit zijn de vragen die ik ook heb.*' Zodat je als burger meer serieus wordt genomen. Daar hoort dan ook het eerlijke verhaal bij waarom het nu nog niet lukt om een bepaald probleem op te lossen, zegt ze tot besluit. ■

De handen van Manhattan

Ik krijg het beeld van het bloed dat uit de keel van de jongen gutste niet van mijn netvlies. Het gorgelende geluid waarmee hij de laatste lucht uit zijn longen perste, trilt nog na in mijn hoofd. De bevende de hand die hij naar me ophief terwijl hij naar de grond zakte, kan ik niet vergeten. Er zat een zilveren ring aan de hand, met een drakenfiguur erop.

TEKST TOM LUTTIKHUIS

Ik sta onder het uithangbord van een manicure. Kokhalzend. Ik houd ik me vast aan een verkeerspaal en beef over mijn hele lichaam. Ik zweet. Ik ril. Maar ik heb het warm noch koud. Rode neonlampen weerkaatsen in de diepe plassen van de gaten in de weg. Onleesbare Chinese tekens kijken me van onderaf aan. Op de hoek van de straat staat een man met een peuk op zijn lip een krant te lezen. Mensen lopen langs me heen, lachend, schreeuwend en brullend. Het ruikt naar vis. Het is bijna middernacht en Chinatown komt tot leven.

Overal toeteren auto's, van ouderwetse gele taxi's tot nieuwe, zwarte Toyota's met een Uber-logo achter de voorruit. Een vrachtwagen dendert door de oneffen straat en het geklepper van de los opgepakte goederen dromt als een echo terwijl de wagen richting het noorden stuitert. Er klinkt gelach. Rijke studenten zwalken dronken over de stoep in de richting van hun eenkamerappartementen in SoHo of Nolita. Ze lopen erbij alsof ze geen geld hebben, met verscheurde broeken, veel te wijde shirts en afgetrapte tennisschoenen. Rijkelui-kindjes. Verwaand en arrogant zijn ze. Ze gunnen me geen blik waardig. Ze voelen zich boven mij verheven. In hun ogen doe ik er niet toe. Alsof ik, met het kwijtraken van mijn bezit, ook mijn leven verloor.

Ik krab aan mijn baard, recht mijn rug, denkend aan de jongen. Was hij ook een rijkelui-kindje? De jongen met de ring? De jongen met het korte, opgeschoren zwarte haar? De kappers waar ik al jaren niet meer kom noemen zo'n kapsel een *undercut*.

Undercut. Een toepasselijk woord.

'Kom morgen maar terug, Doug. De leverancier is laat vandaag. Morgen kun je krijgen wat we over hebben.'

Ik draai me met een dankbare knik

om. Mijn teleurgestelde zucht waait in de vorm van een rookpluim weg in de ochtendkou. In de hoop dat ik misschien ergens wat sushi kan scoren, struin ik de straat af in de richting van 3rd Avenue. Het regent en behalve een jong stel dat dicht tegen elkaar aangekropen onder een paraplu over straat loopt, is het rustig in de stad. Uit gewoonte trek ik de capuchon van mijn oude jas verder over mijn hoofd om te voorkomen dat mijn baard nat wordt. Het kriebelde altijd enorm wanneer mijn baardhaar opdroogde. Trouwens, mijn baard jeukte normaal gesproken ook wanneer het nat was. Eigenlijk jeukt mijn baard altijd. Maar de laatste tijd – nu ik erover nadenk, sinds... de *undercut* – jeukt mijn baard niet meer. Vreemd.

Japanners zijn altijd vriendelijk. Ze zijn altijd bereid om eten uit te delen. Een Philadelphia Roll is nooit mijn favoriet geweest. Roomkaas met rijst, ik vind het geen goede combinatie. Maar omdat ik niet mag klagen van mezelf, stop ik een van zorgvuldig afgesneden schijfjes in mijn mond. Ik eet niet omdat ik honger heb, maar om de drang naar honger te stoppen. Ik heb allang geen honger meer gehad. Geen normale honger tenminste. Ik werk een tweede stuk sushi naar binnen en concentreer me op de smaak van zalm en roomkaas... maar ik proef niets.

'Ik denk dat ik gek word,' mompelt ik. Ik voel niets meer (ik krab nogmaals aan mijn baard en die constatering wordt bevestigd) en proef niets meer (roomkaas plakt aan mijn gehemelte, maar ik merk er niets van).

Het is al een tijdje zo. Sinds die nacht in Chinatown, die nacht met de jongen... die nacht van de *undercut*. Een rilling loopt over mijn ruggengraat naar mijn staartbotje.

Ik loop door Tompkins Square Park. Duiven vluchten voor mijn trage voetstappen weg. De inwoners van dit deel van Manhattan lopen met een boog

om me heen. Zelfs de ratten blijven bij me uit de buurt. Een groot geval met een afgebeten staart piept en sist naar me, maar blijft op een veilige afstand, alsof het beest mij aanziet voor een pestverspreider in plaats van andersom.

Ik heb besloten dat ik met iemand over mijn... situatie moet praten. En de enige persoon die gek genoeg is om mijn verhaal aan te horen is Anna. Anna 'spare a few dollars' Haywire. Dat is niet haar echte naam, maar haar straatnaam. Niemand weet hoe ze echt heet. Ik betwijfel of Anna het zelf weet, zo gek is ze.

Ik vind haar snel. Zoals altijd loopt ze ergens tussen Second Avenue en Avenue B ter hoogte van 9th Street bedelend over straat met haar blauwe koffer vol met... met wat eigenlijk? Zij en haar koffer zijn onafscheidelijk, maar ik kan me niet herinneren dat ik de inhoud ervan ooit gezien heb. Ze staat midden in het park in de schaduw van een grote eikenboom, omringd door New Yorkers die de dag aan zich voorbij laten gaan, zittend op een van de vele bankjes, nippend uit hun koffiebekers en happend van hun bagels. De vraag die Anna iedere voorbijganger naroept is van een grote afstand te horen. Ik denk dat ze die vraag minstens drieduizend keer per dag stelt. Tien keer per minuut, gedurende vijf uur. Ook als ik op haar afstap, stelt ze me de vraag die als een mantra over haar tong rolt.

'Spare a few dollars?'

'Anna', reageer ik met een afwachtende glimlach op mijn gezicht. Ze geeft geen enkel teken waaruit blijkt dat ze me herkend heeft. Ik draai me om, in de veronderstelling dat ze vandaag waarschijnlijk meer bij haar ontbijt heeft genomen dan alleen een bagel. Op deze manier heeft het meer zin om een gesprek te voeren met het standbeeld van Peter Stuyvesant, even verderop in

De kappers waar ik al jaren niet meer kom noemen zo'n kapsel een undercut.

TEC warmtepompen uit voorraad leverbaar

TEC
WARMTEPOMPEN

Binnen 4 weken bij u thuis geïnstalleerd!

www.tecwarmtepompen.nl

de stad. Misschien dat ik het morgen nog eens moet proberen.

‘D-douglas’, klinkt het opeens twijfelend achter me. Zoals altijd stottert ze een beetje.

‘Anna.’ Ik weet niet of ik blij ben dat ze me toch herkend heeft of dat ik baal omdat ik nu moet vertellen wat er met me aan de hand is. ‘Hoe is het met je?’

Ze haalt haar schouders op.

Ik kijk haar aan. Een vrouw van middelbare leeftijd. Ze is slanker dan de laatste keer dat ik haar zag, een paar maanden geleden. Haar wangen bevatten blauwe vlekken en de rode, wollen muts op haar hoofd kan de kale plekken niet verbergen. Ik kan haar schedel zien. Ze ziet er slecht uit, zelfs voor een zwerfver, maar aan de andere kant kan ik me niet herinneren dat ze er ooit goed uitgezien heeft.

‘W-wat moet je van me?’ stottert ze.

‘Ik...’ Besluiten dat je je hart gaat luchten is eenvoudiger dan het daadwerkelijk doen. ‘Ik ... ik moet wat kwijt.’

Ze kijkt me doordringend aan en een frons vormt zich tussen de rivierdelta aan rimpels op haar voorhoofd. ‘V-vooruit! Ik heb meer te doen vandaag!’

Onder normale omstandigheden had ik om die uitspraak gelachen: zwerfvers hebben bijna nooit *meer te doen*. Ik lach niet, maar slaak een lange en miserabele zucht. ‘Er is iets gebeurt. Een paar weken geleden nog maar. En sindsdien voel ik me... anders. Ik eet niet meer en ik drink niet meer. Ik... ik voel niet meer.’ Met elk woord rolt het verhaal er eenvoudiger uit. Het is alsof ik een voor altijd herbruikbaar kwartje in een jukebox heb gegooid. Eerst twijfel je over welke hit je het beste kunt kiezen, maar wanneer blijkt dat je elk nummer tot je beschikking hebt, maakt het niet meer uit of je Bowie of Iggy Pop opzet. ‘Hier’, zeg ik na een tijdje. ‘Moet je kijken!’ Ik breng twee vingers naar mijn arm en knijp zo hard als ik kan in het vel van mijn biceps. Er verschijnt een rode plek op mijn arm, maar ik voel niets. Geen pijn, geen jeuk, niets. ‘Het maakt niet uit wat ik doe, ik voel niets meer.’

‘W-wanneer is het gebeurd?’

Een rilling rolt over mijn rug, want ik zie angst in haar ogen. En nog iets: medelijden. ‘Wat?’ breng ik uit, in een poging de waarheid weg te stoppen. ‘Wanneer is wat gebeurd?’ Ik probeer verbaasd en luchtig te klinken, maar het geluid van mijn stem past niet bij de reactie van mijn lichaam.

‘L-lul niet, Douglas. Was het een jongen of een meisje?’

Ik grijp naar de wodka en neem een slok. Ik proef niets. Geen prikkel op mijn tong en geen brandend gevoel in mijn keel.

‘Ik weet niet wat –’, stamel ik.

‘V-vertel op! Anders rot je maar een eind op.’

‘Een jongen’, biecht ik op, mijn hoofd knikt treurig naar voren.

‘A-adam’, zegt ze.

‘Wat bedoel je?’ De standvastigheid van haar blik maakt me bang.

‘H-hij heette Adam.’

Ik begrijp niet waarom ze het met zoveel overtuiging zegt. ‘Hoe weet je dat?’

‘K-kom mee. Hier heb ik drank voor nodig’. Ze pakt me bij mijn arm en trekt me mee, terwijl ze er met een droevige glimlach aan toevoegt: ‘O-ook al proef ik het toch niet.’

‘M-mijn eerste heette ook Adam.’

We zitten tegenover elkaar op stenen bankjes, in een van de hoeken van het park. Tussen ons in staat een stenen tafel met een schaakbord als blad. Op zonnige dagen is dit een ontmoetingsplek voor denksportliefhebbers, maar zonder spelers en stukken is het slechts een uithoek van een park in East Village. Anna houdt een fles voor mijn gezicht en rammelt het als een zoutpotje heen en weer. De fles is nog halfvol. Het is ongelooflijk wat mensen achterlaten op de straathoeken van New York City. Het is *Ketel Een Wodka*. Een van de nieuwere merken waaraan jongeren verknocht zijn. Ik houd er niet van. Nederlandse wodka. Alsof die kaaskoppen wodka konden stoken. Ze wisten niet eens hoe ze bier moesten brouwen. Heineken, jakkes. Ik ben dan misschien dakloos, maar dat betekent niet dat ik geen smaak heb. Ik grijp naar de fles, maar bedenk me ineens dat ik helemaal geen smaak meer heb. Ik schud mijn hoofd. Anna lijkt het niet te boeien. Ze haalt haar schouders op, brengt de fles naar haar lippen en veegt haar mond schoon met een smerige mouw.

‘Hoe weet je dat de jongen die ik –’ Ik kan het niet over mijn lippen krijgen.

‘Hoe weet je dat hij ook Adam heette?’

‘O-omdat alle jongens Adam heten. En de meisjes heten Eva.’

Opeens begrijp ik het: Anna had hetzelfde meegemaakt als ik. Maar ze sprak in meervoud. En dat betekende...

‘Heb jij ook...’ Ik denk aan de *undercut* en het gorgelende geluid dat uit de keel van de jongen kwam (*Adam was zijn naam*). ‘Hoeveel heb je er...’ (*Adam*). En toen schor: ‘Hoeveel?’

‘Tweeëndertig.’ Het is de eerste zin die ze zonder stotteren zegt, op ‘spare a few dollars’ na dan.

Ik proest het uit. Ik schuif een stukje naar achteren op het stenen bankje, maar de rugleuning belet me om geheel weg te vluchten uit de aanwezigheid van de maniak tegenover me. ‘Tweeëndertig.’ Mijn tanden hangen als ijspegels in mijn mond. De wereld om me heen draait. De zwart en witte velden van het schaakbord in de tafel maken me duizelig. Ik kijk om me heen, richt mijn blik op de bomen in het park. Tegen deze tijd zouden ze verkleurd moeten zijn. Geel, bruin, rood en hier en daar nog een vleugje groen. Ik zie het niet. Het lijkt alsof ik mijn vermogen om kleuren te zien heb verloren. Een rilling. Ik ben doodsbang. En vreemd genoeg niet voor de vrouw tegenover me. Ik ben bang voor mezelf.

Ik grijp naar de wodka en neem een slok. Ik proef niets. Geen prikkel op mijn tong en geen brandend gevoel in mijn keel. Natuurlijk niet. Het blijft even stil. In de verte klinkt gelach: de mensen in het park. Het klinkt zo gewoon. En zo ver weg.

‘En voel je niets meer?’ breng ik na een tijdje uit.

Er verschijnt een droevige lach op haar gezicht en haar gelaat vervormt zich tot een monsterlijk aangezicht. ‘A-al sinds de eerste Adam niet meer. M-maar soms –’

‘Hoe heb je hem –’, onderbreek ik haar, maar weer staak ik mijn rede. Ik kan de woorden niet uit mijn keel krijgen. Het zeggen zou het echt maken.

Anna begrijpt me echter. ‘N-net als jij’, zegt ze. ‘Eerst met je handen en daarna met je tanden.’

Een puntige steen keert zich om in mijn maag, want ze heeft gelijk. Ik hou mijn trillende vingers voor me uit en zie de jongen met het korte, zwarte haar voor me. Eerst met mijn handen en daarna met mijn tanden: een *undercut*.

‘Sinds wanneer ...’ Het is alles dat ik uit kan brengen. Het liefst wil ik praten over iets anders. Het weer. Het beste metrostation om te schuilen voor de sneeuw. Welke restaurants het meeste voedsel deelden. Maar ik kan het niet.

Het is alsof er een magneet aan mijn gedachten trekt die mijn aandacht steeds weer richting de verschrikking brengt.

‘N-negentientwaalf.’

Ik kijk haar niet-begrijpend aan.

‘N-negentientwaalf’, herhaalt ze met een resolute knik. ‘M-mijn eerste Adam nam ik in negentientwaalf. Het jaar dat Republiek van China werd opgericht, William Howard Taft president was en de Titanic zonk.’

Mijn mond valt open. Ik weet dat het zweet over mijn rug omlaag loopt, ook al voel ik het niet. ‘B-ben ... b-ben ...’

‘I-ik ben honderdachtenveertig jaar geleden geboren.’

Ik sta struikelend op van het stenen bankje. Paniek dringt mijn lichaam binnen door alle gaten: mijn neus, mijn mond, mijn oren en mijn achterste. Ik val en land hard met mijn rechterknie op het asfalt. Mijn broek scheurt open en bloed sijpelt uit mijn been. Teleurgesteld stel ik vast dat het geen pijn doet.

Een schaduw valt over me. Ik kijk omhoog en duik weg. Anna buigt zich over me heen. Ze klinkt sip wanneer ze zegt: ‘J-je kunt niet weg Douglas. Je bent

nu van de stad en de stad laat je nooit meer gaan.’

Ik hoor het nauwelijks en sprint weg in de richting van Avenue D. In de richting van het water. In de richting van de wind. Mijn hart bonst in mijn keel en mijn ademhaling is luid, maar ik voel geen vermoeidheid terwijl ik als een bezetene door de straten ren. Ik haal een tweetal joggers met kleurrijke hardloopschoenen in. Ze kijken verschrikt op wanneer ik langs hen heen raas. Een van hen heeft een kortgeschoren kapsel. Het doet me denken aan de jongen in Chinatown ... *Adam*.

De gebouwen kijken op me neer. Ze lachen me uit met hun tanden gemaakt van ijzeren brandtrappen. Ze halen naar me uit met hun klauwen van baksteen. Het voelt alsof de stad een strop om mijn middel wikkelt en het steeds strakker aantrekt. Ik slaak een kreet en sprint nog harder door. Weg van Anna. Weg van de stad. Weg. Weg. Weg. Pas als ik bij het water ben stop ik met rennen.

Het heeft gevoren vannacht, dat zie ik aan het ijs dat zich gevormd heeft om

de aluminiumpaal van de schutting van mijn slaapplaats. Toch word ik zwetend wakker. Ik heb over de jongen gedroomd. *Adam*.

De droom had zo echt geleken, dat het voelde alsof ik het opnieuw gedaan had. Alsof ik weer in Chinatown had gelopen op zoek naar een gratis maaltijd bij een van de vele all-you-can-eat restaurants. Alsof ik opnieuw werd belaagd door een groep studenten. Alsof ik weer klauwen had gehad. Alsof ik opnieuw ...

En toen was ik abrupt wakker geworden; iets had me gewekt.

Met een zucht sla ik de deken van me af en rek me uit.

Retetetetetet. Wat een rotgeluid. Ik kijk op en zie een toerist met een witte rolkoffer over de stoep richting mijn slaapplaats lopen. De wieltes van de koffer kletteren over de oneffen trottoirs van Manhattan. *Retetetetetet*.

Zonder me op te merken loopt de vrouw langs me heen. Voordat ze de hoek richting 15th Street inslaat, blijft ze even staan. Waarschijnlijk om te lezen wat de straatborden in de verte zeggen, om er zeker van te zijn dat ze de juiste richting

een vrouw met een kind aan de kant om eerder boven te geraken. Op het moment dat ik er wat van wil zeggen, word ik zelf aan de kant geduwd. Het is een chaos in de grote hal.

‘Blijf kalm! Begeef je richting de nooduitgangen!’ tettert een mechanische stem door de luisprekers van het treinstation.

Verdomme! Mijn kans om te vluchten is me ontnomen door een vuuralarm. Ik richt een laatste wanhopige blik op de inmiddels lege roltrap naar spoor achttien waar trein 2154 op me wacht en hap verschrikt naar adem. Op de bovenste trede van de trap ligt een hand. Het is dezelfde hand; de ring was onmiskenbaar.

Dan spreekt een treurige stem me toe. ‘Je kunt niet weg, *amigo*.’

Ik draai me geschrokken om. Er staat een jonge jongen met een Zuid-Amerikaans uiterlijk achter me. Hij is een bedelaar, net als ik. Van zijn rechterarm is slechts een stompje over. Om zijn nek hangen twee met touw aan elkaar geknoopte handen. Hij draagt ze als een sieraad.

‘Wat je ook doet, de stad houdt je hier, *hermano*. Probeer het niet, want je helpt deze mensen er niet mee.’ Hij knikt naar de panikerende New Yorkers in de hal van Penn Station.

‘Wat bedoel je?’ vraag ik.

‘De stad houdt ons hier. We kunnen niet weg’, zegt hij sip.

‘Nooit?’

‘Nooit, *amigo*. Nooit.’

Eerst geloofde ik het niet.

Ik probeerde een trein te nemen vanaf Grand Central, maar op het moment dat ik me naar het perron begaf, bleek er een bommelding te zijn en werd iedereen verplicht om het station via de nooduitgangen te verlaten. De Port Authority Bus Terminal werd ontruimd omdat er echt een bom ontploft was. En zelfs toen ik lopend probeerde in New Jersey te geraken via de George Washington Bridge, werd ik gedwongen om terug te keren. Er was een gruwelijk ongeluk gebeurd op de brug, een kettingbotsing die zowel de autowegen als het fiets- en voetgangerspad blokkeerde. Het leek alsof de gevolgen van mijn ontsnappingspogingen met iedere inspanning toenamen.

En telkens zag ik die hand weer. Bungalow aan het nooduitgang bordje in Grand Central Station, liggend op een krantenboetiek in de Port Authority Bus Terminal en drijvend in een waterplas op het asfalt van de George Washington Bridge. Ik hoefde allang niet meer naar

‘Wat je ook doet, de stad houdt je hier, hermano. Probeer het niet, want je helpt deze mensen er niet mee.’

Maine. Ik wou alleen nog maar de stad uit. Maar ik besef dat dat niet kan. Ik ben een kansloze mug, gevangen in het betonnen web van de spin die Manhattan heet.

Maar toch wacht ik tegen beter weten in op de hoek van Grand Street op de Chinatown Express die van New York City naar Boston rijdt. Ik heb zelfs een kaartje gekocht, een enkeltje voor twaalf dollar. Het heeft me twee dagen gekost om genoeg geld bij elkaar te bedelen.

De bus is afgeladen vol. Chinese families kwetteren er vrolijk op los terwijl de buschauffeur hun bagage in het ruim stopt. Dik ingepakte kinderen drinken kleurrijke drankjes. Een bijzonder vet kind trekt een vreemd gezicht naar me en ik lach ongemakkelijk terug, hopen dat hij Cheng, of Feng, of Xiang heet en geen Adam. Ik kijk zenuwachtig om me heen, maar vooralsnog is er geen teken van onheil. En geen hand.

Ik heb een plekje aan het raam, vlak achter de buschauffeur, en kijk hoe de stad langs me heen raast. Ik kijk reikhalzend naar de auto's en bussen die over de Manhattan Bridge rijden. Het lijkt zo eenvoudig, over de East River en weg van Manhattan.

Mijn bus rijdt over South Street richting de ringweg. Ik verplaats mijn gewicht op het harde stoeltje van de bus. Naarmate we de grenzen van het eiland naderen, neemt mijn hooptoe. Nog altijd heb ik geen hand gezien. En nog altijd is er geen bom ontploft. Ik loop de stappen in mijn hoofd na. De ringweg, de brug, Brooklyn en dan ... Maine. Maar eerst weg uit Manhattan. Ik richt een nerveuze blik op de Brooklyn Bridge, half verwachtend dat het ieder ogenblik in kan storten. Hij lijkt even massief en onaantastbaar als altijd.

Maar dan, op het moment dat de bus de oprit naar de ringweg inslaat, schiet ik naar voren. Er klinkt gegil in de bus. Kinderen huilen. Mensen schreeuwen onverstaanbare kreten in het Chinees. Er

klinkt woedend getoeter van de auto's om ons heen. De bus staat stil, midden op de oprit naar de ringweg.

‘Wat is er?’ vraag ik aan de chauffeur.

De man haalt zijn schouders op. ‘Bus niet meer rijden. Bus niet meer rijden’, reageert hij in steenkolenengels. Meer hoeft de man niet te zeggen, want buiten aan de grote spiegel van de bus bungelt een hand die ik maar al te goed ken.

Twintig minuten later loop ik over Allen Street, in het hart van Chinatown. Het regent pijpenstelen.

Ik heb de hand stevig vast en ik streel de ring met mijn wijsvinger. De stad klinkt dichterbij dan ooit, voelt levendiger dan ooit. Het is alsof ik een ben met de straten en de gebouwen. De metro dendert onder me deur en de trilling voelt aan als mijn hartslag. Ik ben Manhattan en Manhattan is mij. Mijn baard jeukt. Ik slik en proef mijn eigen slijm. Gal. Het is lang geleden dat ik iets geproefd heb en het smaakt heerlijk.

Ik steek over zonder te kijken en er klinkt een luide toeter. Er dendert een kleine vrachtwagen op me af en er klinken verwensingen in het Spaans wanneer de chauffeur me ternauwernood weet te ontwijken. Een middelvinger hangt uit het raam.

Ik kijk de wagen na en zie dat er iets uit de halfopen laadbak stuitert. Zonder te weten waarom begeef ik me in de richting van het voorwerp. Het is een witte koffer met een groot I©NY-logo erop. Gloednieuw, het plastic zit er nog omheen.

Ik scheur het plastic eraf en open de koffer. Mijn hand leg ik er voorzichtig in. Het is mijn enige connectie met mijn menselijkheid en daar moet ik zuinig op zijn. Ik veeg mijn natte haar uit mijn gezicht en loop verder.

Als ik aan de overkant van de straat sta, loopt er een groep meisjes voorbij. Ze dragen broeken met gaten erin en hun shirts zijn veel te wijd. Ze gaan verscholen onder paraplu's en lijken haast te hebben. Toch spreek ik ze aan. ‘Hebben jullie een paar losse dollars over voor een arme man, dames?’

Een van de meisjes kijkt me twijfelend aan. Ze blijft staan en haalt een dollarbillet tevoorschijn.

Ik pak het glimlachend aan.

‘Hoe heet je?’ vraag ik, maar de tinteling in mijn vingers geeft het antwoord al.

‘Eva’, glimlacht ze.

Ze is zo vriendelijk, zo gul, maar dat is het laatste dat ze ooit zal zeggen.

Niet veel later zitten er twee handen in mijn koffer. ■

Noaberschap; niet meer van deze tijd?

Iedereen die wel eens in het oosten van Overijssel is geweest, heeft het kunnen ervaren: in Twente woont een apart slag volk. Niet dat de Tukkers zich ook maar iets van die typering aantrekken: ze zijn er juist trots op. Eigenzinnig, trots en soms wat tegendraads. Nuchtere gasten met droge humor. Een beetje stug maar altijd gastvrij.

De Tukkers kennen daarbij een lange traditie van samen zaken ter hand te nemen. Dat varieert van samen een boom uit het bos slepen en in het dorp opzetten in Denekamp tot het kroamschudden of elkaar uithelpen in oogsttijd.

Het bleef niet beperkt tot het platteland waar men sterk op elkaar aangewezen was, maar ook in de dorpen en in hechte volkswijken kom je het noaberschap tegen. ‘Buurt maken’ hoort erbij als je ergens in Twente komt te wonen. Er wordt wel van je verlangd dat de nieuwkomer zelf de eerste stap zet. Niets voor niets!

In het dorp kent iedereen elkaar op de Kermis of in de kroeg. De kans is groot dat jouw kinderen dezelfde juf Ans op school krijgen als jij had. De kinderen spelen op straat en gaan samen naar de voetbal. In de plattelandsgemeenten wordt gedweept met de sociale cohesie die er is. En dat lijkt logisch, want met de toename van het aantal mensen per vierkante kilometer en absoluut bij de verstedelijking dalen de persoonlijke contacten en stijgt de eigenwaarde van het ‘ik’. Toch, of niet?

Saaie woonwijken uit de 60-er jaren in de steden kenden nog altijd de doorzonwoning waarin de voorbijganger zicht had op het gebeuren in huis. De hoogbouw volgde van gestapelde blokkendozen met daarin gestapelde mensen met of zonder galerij en lift. Het contact bleef beperkt tot een oppervlakkig praatje over het weer in de lift of op de

parkeerplaats. Er restte slechts anonimiteit. De ramen van de doorzonwoningen worden recent steeds meer verduisterd door gordijnen en Luxaflex. De straat is het domein van de auto en de fatbike. De plaatselijke sportvereniging loopt leeg, want van gamen word je niet koud en moe, en heeft een tekort aan vrijwilligers. In de centra van de gemeenten wordt voornamelijk hoogbouw voor jong en oud gerealiseerd; geluk gegarandeerd. Of niet? Licht eenzaamheid op de loer? Zal tante Truus haar buurvrouw van boven op de koffie uitnodigen of die student die naast haar woont? Hoe heette hij alweer, Hidde? Of was dat die jongen die daar vorige maand nog woonde? Is het alleen maar kommer en kwel?

Nee, er zijn er genoeg die oog hebben voor een ander, die het buurtcafé en het repaircafé bemensen, die als taalmaatje op de bieb helpen of zich een slag in de rondte werken als mantelzorger. En dan de initiatieven voor knarrenhofjes. Nou maar hopen dat ze niet vermalen worden in de ambtelijke molens.

Zeker in de wintermaanden is het een dankbare actie om even wat extra om te zien naar jouw noaber. Ik zou zeggen: ‘Investeren in een ander kost geen geld, hooguit een beetje tijd, maar de rente van een glimlach is meer waard dan die bij de bank’.

Peter van der Tol

MEER COLUMNS OP TKKR.NL

BOXING DAY:

van loopgravenvoetbal tot doelpuntenregen

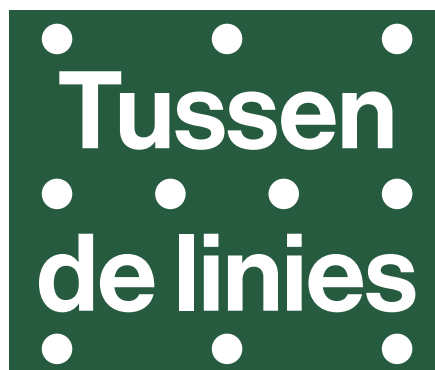
De feestdagen. Terwijl de eredivisie een winterslaap houdt, worden de Engelse velden tot moeras gemalen door slidings, tackles en luchtduels. Kick-and-rush! In Groot-Brittannië voetballen ze gewoon door. Ook op Tweede Kerstdag. In Engeland doen ze niet aan familiewandelingen en brunches. Gourmetstellen bestaan niet. Nee, daar gaat iedereen massaal naar de stadions. Boxing Day is anno 2023 een synoniem voor voetbal, maar waarom eigenlijk?

KERSTPAKKETTEN

Voordat we inzoomen op de connectie met sport, moeten we eerst even duiden waar de naam nou precies vandaan komt. De betekenis van Boxing Day heeft niets te maken met de boksport. Geen bloedige veldslag of *Rumble in the Jungle* leent zijn verhaal aan de naamgeving. Integendeel, de historie is veel zachter van aard. Een oud lied bezingt hoe de Middeleeuwse hertog Wenceslas van Bohemen op de dag na Kerst vanuit zijn kasteel zag hoe een arme man tijdens een sneeuwstorm hout aan sprokkelen was. Uit medelijden liet hij wijn en eten brengen. Hoewel niet verpakt in een doos, was het eerste kerstpakket geboren. In de 19e eeuw, toen Queen Victoria de Engelse kroonjuwelen in haar bezit had, nam Boxing Day grotere vormen aan. Het was inmiddels mode om als edele of gegoede burger een doos met geld of goederen aan bedienden te geven op de dag na Kerst, als dank voor loyaliteit en goede zorgen. Een kerstpakket dus. Boxing Day is dus niets anders dan kerstpakketdag... of pakjesdag.

WAPENSTILSTAND

Dat Boxing Day en voetbal onlosmakelijk verbonden zijn, is te herleiden naar de Eerste Wereldoorlog. Tijdens de kerstdagen was er een staakt-het-vuren afgekondigd. Over een lengte van tweeëndertig kilometer klonnen Britse en Duitse soldaten uit hun loopgraven. Ze ontmoetten elkaar in het niemandsland en schudden elkaar de hand. Een aantal Britten speelde een pot voetbal. Toen de bal per ongeluk in een Duits loopgraaf belandde, werd de bal netjes teruggeschopt. Dat bracht de soldaten op het idee om een vriendelijke

DOOR TOM LUTTIKHUIS

partij te spelen. Zo geschiedde: op de plaats waar iedere andere dag van dat jaar de kogels en mosterdbommen om je oren vlogen, werd ineens gevoetbald (en de Duitsers wonnen waarschijnlijk in de laatste minuut). Na de oorlog werd de traditie om de dag na Kerst

te voetballen voortgezet. Door heel Engeland organiseerden lokale clubs oefenwedstrijden. Decennia later (in de jaren vijftig) werd Kerst gezien als een tijd die iedere familie samen door moest brengen. Het gevolg daarvan was dat de voetbalwedstrijden die op Eerste Kerstdag gepland waren, verplaatst werden naar Tweede Kerstdag. Zo werd het speelschema op Boxing Day ineens rijkelijk gevuld.

DOELPUNTENFESTIJN

Boxing Day heeft haar faam zonder twijfel te danken aan wat er gebeurde op 26 december 1963. Op die dag stond *I Wanna Hold Your Hand* van The Beatles bovenaan in de Engelse hitlijsten en vlogen *On Her Majesty's Secret Service*, het elfde James Bond verhaal van Ian Fleming, over de toonbanken in de boekenwinkels. En er werd gevoetbald. Tien wedstrijden. Tien legendarische wedstrijden waarin 66 (!) keer gescoord werd.

Het was een dag waarop grote spelers onvergetelijk werden. Liverpools Roger Hunt scoorde vier keer. Iets dat hij in totaal 285 keer deed (een aantal dat zelfs voor Mohamed Salah te hoog gegrepen lijkt). Het was ook een dag waarop toekomstige legendes hun

eerste stappen zetten. Op Boxing Day 1963 speelde George Best (toen nog geschoren en met keurig, kortgeknipt haar) zijn tweede wedstrijd in het eerste van Manchester United. Twee dagen later zou hij zijn eerste doelpunt maken. De meest uit het oog springende uitslag is de 10-1 waarmee Fulham Ipswich aan de zegekar bond. De eigenaar van Ipswich zei naderhand dat hij vermoedde dat alleen zijn doelman sober op het veld had gestaan. Moet je je eens voorstellen wat er was gebeurd als ook hij gedronken had...

GARANTIE OP VERMAAK

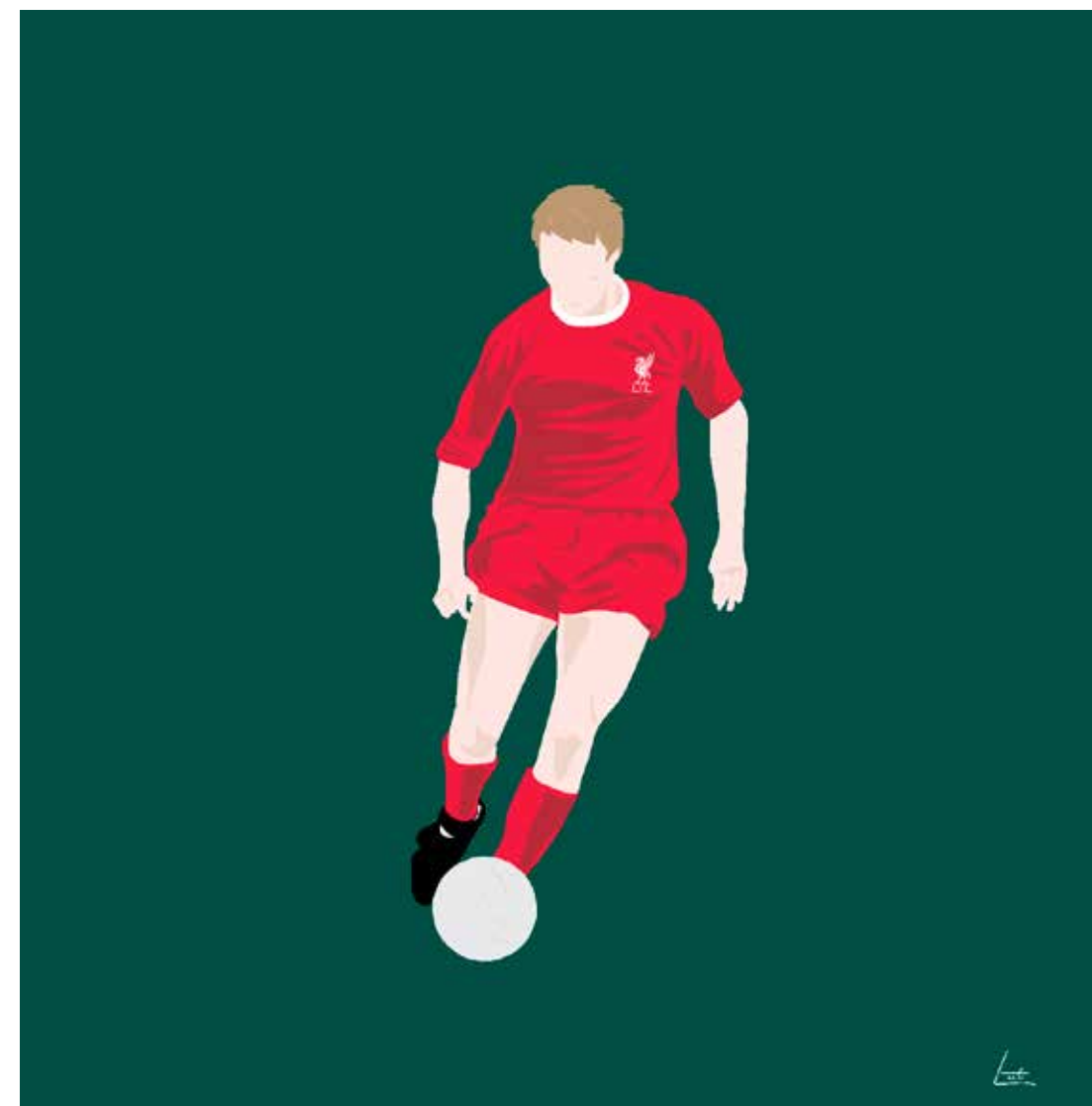
In 1992 vocht het Manchester United van Sir Alex Ferguson zich terug van een 3-0 achterstand tegen Sheffield Wednesday mede dankzij de gelijkmaker van Eric Cantona. Deze kat-in-het-nauw-comeback was de eerste van velen en resulteerde in de term *Fergie-time*. De editie van Chelsea – Aston Villa in 2007 is ook exemplarisch. Na negentig minuten, twee penalty's en drie rode kaarten, gaf het scorebord 4-4 aan.

Hoewel de doelpuntenregen van 1963 waarschijnlijk nooit geëvenaard gaat worden, is er iedere Boxing Day wel een wedstrijd die herinneringen aan die dag oproept.

Deze Boxing Day wordt er uiteraard ook gestreden op de Engelse velden. Welke wedstrijd je in de gaten moet houden?

Dat valt niet te zeggen. Boxing Day laat zich niet voorspellen. Op Tweede Kerstdag tellen de voetbalwetten niet. Ik kijk in ieder geval uit naar Burnley – Liverpool. En hoewel ik normaliter hoop op een clean-sheet van Alisson en Van Dijk, mag het van mij ook een knotsgekke 6-5 overwinning worden dit jaar! ■

Uitslagen Boxing Day 1963		
Blackpool	1-5	Chelsea
Burnley	6-1	Manchester United
Fulham	10-1	Ipswich
Leicester	2-0	Everton
Liverpool	6-1	Stoke
Nottingham Forest	3-3	Sheffield United
West Bromwich Albion	4-4	Tottenham
Sheffield Wednesday	3-0	Bolton
West Ham	2-8	Blackburn
Wolves	3-3	Aston Villa

DE EIGENAAR VAN IPSWICH ZEI NADERHAND DAT HIJ VERMOEDDE DAT ALLEEN ZIJN DOELMAN SOBER OP HET VELD HAD GESTAAN. MOET JE JE EENS VOORSTELLEN WAT ER WAS GEBEURD ALS OOK HIJ GEDRONKEN HAD...

Gezond genieten tijdens de feestdagen

Wanneer je veel bezig bent met je gewicht en voeding kan dit een grote uitdaging zijn. 'Ik wil mezelf niet verliezen. Ik wil na de feestdagen niet "terug bij af" zijn. Ik wil gezond eten, maar toch genieten!' Deze gedachten wekken schuldgevoelens op.

Je weegt elk gerecht en iedere hap in gedachten af en kunt niet meer van het feestmaal genieten. Een andere aanpak is de *alles-of-niets* methode. Hierbij is het credo: 'Het zijn nu de feestdagen, dus laat ik alle remmen los.' Het gevolg is dat je overvol en met een zere buik de feestdagen uitkomt. Ook niet de beste oplossing. Het wekt de vraag of de feestdagen überhaupt op een gezonde manier te genieten zijn. Zeker wel! Ik geef je graag een aantal handvaten. Genieten zonder schuldgevoelens én zonder zere buik.

Na de feestdagen altijd zwaarder

Het is heel logisch dat je na de feestdagen wat zwaarder bent dan normaal. Meestal eet je in verhouding meer zout en suikers, waardoor je lijf meer vocht vasthoudt. Na een aantal dagen trekt dat vanzelf weer weg.

Wanneer je echt 1 kg aan vet wilt aankomen zul je gemiddeld 7700 calorieën meer binnen moeten krijgen dan je normale dagelijkse behoefte. Daar moet je wel heel erg je best voor doen,

vooral als je dat in twee dagen kerst vieren voor elkaar wilt krijgen. Maak je daarom niet zo druk om calorieën en je gewicht. Het is veel waardevoller om af te stemmen waar je het meest van geniet. Eet je niet vol met dingen die je niet zo lekker vindt en sla gerust wat af. Uiteindelijk gaat het niet om de portiegroottes, maar om de smaken.

Alleen maar hangen en eten

Vaak hoor ik mensen zeggen dat ze met Kerst niets anders doen dan hangen en eten. Toch hoeft dat niet zo te zijn, je bent er zelf bij. Kom in beweging! Begin je dag bijvoorbeeld voor jezelf met een heerlijke wandeling, een rondje hardlopen of wat oefeningen thuis. Of dans mee met een mooi nummer uit de Top2000! En natuurlijk kun je gedurende de dag gezamenlijk ook wat actiefs gaan doen, zoals wandelen of actieve spelletjes spelen. Je krijgt er energie van en een frisse neus doet iedereen goed. Een ander bijkomend voordeel is de trek die je krijgt na het leveren van een inspanning. Hierdoor kun je extra genieten van het feestmaal.

Voedzaam genieten

En dat brengt ons bij het volgende: de maaltijd zelf. Hoe kun je ervoor zorgen dat wat je eet, ook goed is (en lekker natuurlijk!)? Hoe kun je voedzaam genieten? Het is de kunst om gerechten te bereiden met een mooie combinatie van koolhydraten, eiwitten en vetten. Koolhydraten zijn een energiebron voor ons lijf, maar creëren ook een piek in onze bloedsuikerspiegel. Vooral wanneer we suikers eten schiet onze bloedsuiker omhoog. Hierdoor ontstaan er pieken en dalen in de bloedsuikerspiegel, waardoor je jezelf hongerig houdt en er energiedipjes ontstaan. De drang naar zoet neemt alleen maar toe, waardoor je, vooral tijdens de feestdagen, blijft dooreten. Door vetten en/of eiwitten te combineren met koolhydraten kun je de bloedsuikerspiegel stabiliseren. Vetten en eiwitten hebben namelijk geen invloed op de bloedsuikerspiegel. Wanneer je koolhydraten dus combineert met vetten en eiwitten, blijf je stabiel in je energie. En vooral wanneer je koolhydraten eet die ook veel vezels bevatten.

Inspiratie

Om je een idee te geven welke gerechten gezond en lekker zijn, heb ik per maaltijdmoment een aantal voorbeelden voor je. Bij ieder gerecht staat aangegeven welk ingrediënt koolhydraten, vetten en vezels bevat. Samen maken ze een voedzaam maal.

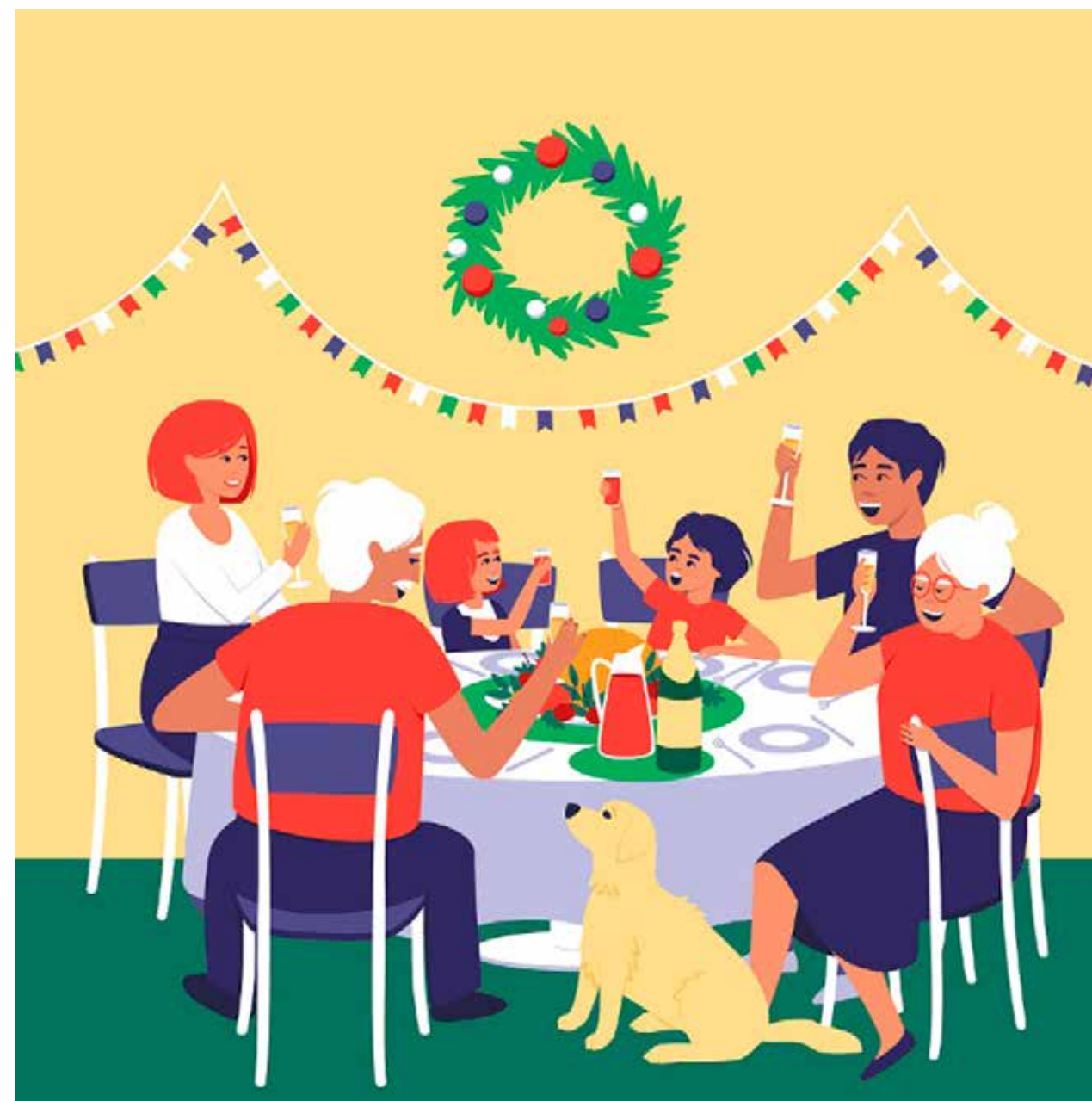

Kerstontbijt / brunch

Koolhydraten	Vetten/ eiwitten	Vezels
(Afbak)broodje	<ul style="list-style-type: none"> Avocado + zalm Mayonaise + kaas + gekookt ei Pesto + mozzarella 	<ul style="list-style-type: none"> Volkoren variant brood Plakjes tomaat of komkommer Fruit(salade)

Dineren

Koolhydraten	Vetten/ eiwitten	Vezels
Gebakken (zoete) aardappeltjes	<ul style="list-style-type: none"> Zalm met een kruidenkorst Mayonaise 	<ul style="list-style-type: none"> Warme groenten (broccoli, asperges, doperwtjes, boontjes, enz.)

Kies voor jezelf welke maaltijd je het belangrijkst vindt, zodat je bij de overige eetmomenten voor iets simpels kunt gaan. Je geniet minder van een heerlijk diner wanneer je net van de borrelplank hebt gegeten. En wanneer je uitgebreid hebt gebruncht, is het zonde om al vroeg in de avond de gourmet aan te zetten. Zie de feestdagen niet als iets heiligs: elke dag van het jaar kun en mag je genieten van heerlijk eten.

Voor nu genoeg over de maaltijd. De feestdagen zijn veel meer dan dat. Ik wens je onwijs mooie dagen toe, geniet en maak mooie herinneringen! ■

Ellen Wigger-Lohuis, MSc, diëtist en leefstijlcoach
Instagram @ellenwigger

Borrelplank

Koolhydraten	Vetten/ eiwitten	Vezels
Toastje / broodje/ wrap	<ul style="list-style-type: none"> Kaas (brie, oude kaas, truffelkaas, etc.), Noten / pinda's Dipjes: pesto, tapenade, roomkaas, kruidenkaas, kruidenboter, tzatziki Salades: verse tonijnsalade, eiersalade, zalmalade 	<ul style="list-style-type: none"> Volkoren variant brood Groente of fruit, zoals druiven, paprika, komkommer, tomaat, wortels, olijven.

Gourmetten

Koolhydraten	Vetten/ eiwitten	Vezels
Stokbroodje	<ul style="list-style-type: none"> Biefstukpuntjes Kruidenboter 	<ul style="list-style-type: none"> Gegrilde groente (paprika, champignons, ui, courgette, enz.) Salade

Duurzaamheid in de praktijk

Nederland moet ter beperking van de CO₂-uitstoot gasloos worden. Elektriciteit zal als alternatief moeten dienen. Het beste zou zijn, als de elektriciteit uit zon en wind zou komen. Zo ver is het echter nog niet. We blijven voorlopig nog afhankelijk van gas. Maar we moeten er uit zorg voor het milieu en met het oog op de kosten voor zorgen, dat we zo weinig mogelijk energie verbruiken en dat er zo weinig mogelijk energie verloren gaat. Met een rol radiatorfolie en een pak steenwol komen we niet comfortabel de winter door. Hoewel onderzoek heeft uitgewezen, dat de mens na negen dagen in de kou minder kou ervaart. De onderzoekers hebben de tiende dag mogelijk niet gehaald. Te veel en te lang koude in huis kan namelijk leiden tot gezondheidsklachten.

TEKST HANS HEERZE

Hoe pakken we het probleem aan dat veroorzaakt wordt door het dichtdraaien van de gaskraan? Moeten we op een zonnepanelencursus en naar een warmtepompopleiding? Laten we eerst maar eens een warmtepomp plaatsen of liever zonnepanelen of toch beide? Wat zouden we moeten isoleren en waarmee? Hoe zit het met de kosten? Zitten we straks vastgekit in ons faillissement? Vragen, vragen.

KENNIS EN VAARDIGHEID

Buiten regent het en is de temperatuur 9° C. Binnen zit Wilfred Wolf, directeur/eigenaar van NL Huis. Wie kan de vragen beter beantwoorden dan Wilfred Wolf met zijn kennis van en zijn ervaring met de bouwfysica, installaties en energiebesparende maatregelen. Kennis die hij mede door zijn jarenlange ervaring heeft opgedaan. Vis in het water van de duurzaamheid. Voor hem is het zo klaar als een klontje: "Voor een zo goed mogelijk resultaat met de verduurzaming van je woning moet je beschikken over de vereiste kennis op dat gebied en het nodige vakmanschap om de juiste maatregelen te treffen. Die kennis en dat vakmanschap heeft de gemiddelde huiseigenaar niet. Voor een goed resultaat is het inschakelen van een professional dan ook aan te raden. Zeker omdat daarvoor aantrekkelijke subsidiemogelijkheden zijn."

INTEGRALE AANPAK

Je kan de energiebesparende maatregelen stuk voor stuk laten uitvoeren door verschillende bedrijven. Volgens Wilfred Wolf is het gevaar daarvan, dat de maatregelen niet goed bij elkaar passen en dat geen optimale oplossing wordt bereikt. "Het zou voor de huiseigenaar beter zijn om voor de integrale aanpak te kiezen. Daarmee bedoel ik, dat één bedrijf belast wordt met het treffen van alle maatregelen en daarvoor en voor het eindresultaat verantwoordelijk wordt.

Mijn bedrijf NL Huis beschikt met zijn partners over de kennis die vereist is voor het bouwen van een huis en die kennis is tevens vereist voor het energiezuinig maken van een huis. Elke woning is anders, zodat we allereerst kijken hoe een woning in elkaar steekt. Hoe is de staat van de woning? Heeft de woning spouwmuren of enkelsteensmuren, zijn er houten of betonnen vloeren, hoe is de dakconstructie? Door ons onderzoek wordt duidelijk welke mogelijkheden en onmogelijkheden er zijn om energiebesparingsmaatregelen te kunnen treffen. Zonnepanelen leggen op een dak met een te gering draagvermogen is uit den boze. Je moet de geschikte plek vinden voor de plaatsing van een warmtepomp. Daarbij moet je rekening houden met bestaande leidingen. Je kan er niet op los boren."

BOMEN EN BOS

Allerlei isolatiematerialen met verschillende eigenschappen en isolatiewaarden. We zien door de groene bomen het bos niet meer. Hoe en waar zouden we moeten beginnen en waar eindigt het? En wat hebben we uiteindelijk bereikt? We zijn bang, dat we van de regen in de drup komen.

Wilfred Wolf begrijpt het probleem en de angst. "Het gaat over grote ingrepen met grote gevolgen, zeker in praktische en financiële zin. Het moet in één keer goed zijn. Overdoen is geen optie. Wij geven er de voorkeur aan om het hele proces te verzorgen. Dan hebben we geen afstemmingsproblemen en dan kunnen we ook instaan voor een behoorlijk eindproduct. Zoals gezegd, vinden wij het essentieel om eerst de situatie ter plekke te gaan bekijken. De ligging en de toestand van de woning zijn bepalend voor de te nemen maatregelen. Een spouwmuur waarin zich vocht ophoopt kan pas goed geïsoleerd worden na de oplossing van het vochtprobleem. Zonnepanelen zou je niet uitsluitend op basis van een satellietbeeld moeten plaatsen. Dat beeld is gemaakt op een onbewolkte dag vanaf een positie hoog boven de woning. Uitgaande van dat beeld zouden er zeg maar tien zonnepanelen op het dak kunnen worden gelegd met een mooie opbrengst. Genoeg om een warmtepomp voor een groot

deel aan te drijven. Wanneer je echter de situatie ter plekke gaat bekijken, zie je dat de woning verstopt is achter hoge bomen. Die bomen nemen het zonlicht weg gedurende het grootste deel van het jaar. Zonnepanelen zijn hier niet geschikt voor een behoorlijke en regelmatige energieopbrengst en dus ook niet voor een warmtepomp. In zo'n situatie zoeken we dan ook naar een andere oplossing."

MAATWERK

"Wij spreken met onze opdrachtgevers een bepaalde doelstelling af. Daarna wordt een plan van aanpak met verschillende stappen gemaakt. Gaandeweg toetsen we regelmatig of we op koers liggen. Bijstellen is daardoor mogelijk en relatief eenvoudig. Wij staan in voor het eindresultaat en laten onze opdrachtgevers daarbij zeker niet in de kou staan." Hoe zit het met de materiaalkeuze? Moet je voor de zekerheid voor materialen met een zo hoog mogelijke isolatiewaarde kiezen? Beter te veel dan te weinig? Wilfred Wolf vindt dat overdreven. "We kunnen, omdat we de woning hebben bekeken, heel goed vaststellen welk materiaal van welke samenstelling we moeten gebruiken. Te veel isoleren is niet zinnig en zou onnodig duur uitvallen."

DUURZAAMHEID

"Verduurzamen kan met verschillende materialen" vertelt Wilfred Wolf. "Wij kiezen zo mogelijk voor duurzame materialen. En we letten op de geschiktheid en de levensloopbestendigheid daarvan. Materialen die hun eigenschappen snel kwijtraken of die snel vergaan, helpen je van de wal in de sloot. Ook omdat het verwijderen en vervangen van die materialen overlast geeft en tijd, geld en inspanning kost. Ik ben ervan overtuigd, dat een huiseigenaar met een goede isolatie, voldoende zonnepanelen en een hybride warmtepomp energiezuinig en comfortabel kan leven. Het milieu is daarmee gediend."

EIGEN HANDEN UIT DE MOUWEN

Kunnen we eigenhandig het een en ander doen? Dat is volgens Wilfred Wolf zeker het geval. "Tocht is de grote vijand van de energiebesparing. De eerste stap die moet worden gezet is het dichten van kieren en gaten. Dat kan je prima zelf doen met materialen uit de bouwmarkt (tochtstrips, kit enzovoort). Maar pas op; als je alles potdicht maakt, kan het CO₂ dat mensen (en dieren) nu eenmaal produceren niet op een natuurlijke manier uit de woning. Wat geldt voor CO₂, dat

geldt ook voor koolmonoxide, fijnstof enzovoort. Er moet dan ook ten behoeve van de levensloopbestendigheid van de huisbewoners goed geventileerd worden." Wilfred Wolf kan het belang van goede ventilatie niet voldoende benadrukken. "Ventileren kan met apparaten. Er zijn apparaten die ventileren en de lucht zuiveren zonder noemenswaardig warmteverlies. Dat gebeurt gedoseerd en gecontroleerd. Je kan vanzelfsprekend ook ventileren met roosters of door het periodiek openen van ramen. De warmte vliegt dan echter wel het raam uit. Met een CO₂-meter kan je eenvoudig het

CO₂-gehalte in een ruimte bepalen. Zo weet je wanneer en hoe lang je moet ventileren."

VERSCHILLENDE STAPPEN

Is het huis of in elk geval het gedeelte waarin de bewoners regelmatig vertoeven geïsoleerd, dan kan de volgende stap gezet worden. Welke die stap is is verschillend per geval. Wilfred Wolf illustreert dat. "Een kleine badkamer kan met een infraroodpaneel verwarmd worden. Een wat grotere ruimte met een airco. Vloerverwarming is zeker ook een optie. Voor de verwarming van een huis zou een warmtepomp in aanmerking kunnen komen met de varianten van een geheel elektrische tot een hybride warmtepomp. Uitgezocht moet worden of een elektrische pomp haalbaar is in praktisch en financieel opzicht of dat er een hybride pomp in combinatie met een cv-ketel moet komen. Met een warmtepomp alleen ben je er niet, want het gaat erom hoe de pomp werkt. De werking is voor een groot deel afhankelijk van de afstelling daarvan. Zoals Eggy Voorneman in het vorige TKKRmagazine heeft uitgelegd is de stooklijn erg belangrijk. Laat de stooklijn te wensen over, dan blijft de temperatuur achter of worden de energiekosten onnodig hoog. Ook bij de afstelling van de stooklijn is vakmanschap meesterschap. Ervaring met de pomp is zeker belangrijk, omdat je mede daardoor hebt geleerd hoe je met de pomp moet omgaan. Houd er rekening mee, dat niet alle warmtepompen dezelfde capaciteit hebben. De keuze van de juiste warmtepomp is dan ook essentieel voor het comfort in huis. NL Huis heeft in de loop der jaren de nodige ervaring opgedaan met bepaalde producten, waaronder warmtepompen. Die hebben voor ons geen geheim. Op basis van de met die producten opgedane ervaring kan een gedegen gebruiksadvies gegeven worden. En bovendien kunnen wij voor een optimale installatie zorgen."

KOSTEN

Wilfred Wolf wijst erop, dat de kosten van de energiebesparende maatregelen gedeeltelijk of mogelijk zelfs geheel terugverdiend kunnen worden. "De salderingsregeling voor zonnepanelen helpt daarbij aanzienlijk. Vergeet niet, dat de woning meer waard wordt en bovendien gezonder. Een gezonde geest in een gezonde woning. Voor energiebesparende maatregelen kunnen subsidies en leningen aangevraagd worden op gunstige voorwaarden. Waar wachten we op?" ■

Toen is nu: ambachtelijke blauwdruk

ALS JE EEN MUUR IN JE WOONKAMER WILT SCHILDEREN VAN EEN LICHTE NAAR EEN DONKERE KLEUR, DAN IS DAT VRIJ EENVOUDIG TE DOEN MET MUURVERF. VAAK MET ÉÉN LAAG VERF IS DE KLUS AL GEKLAARD.

Maar heb je wel eens geprobeerd om op een donkere ondergrond een lichte kleur aan te brengen? Nou, ik kan je vertellen dat je heel veel moeite moet doen voor een mooi licht resultaat. Datzelfde geldt voor het schilderen van een schilderij, het maken van een potloodtekening en zelfs voor het aanbrengen van make-up. Dit principe geldt ook voor het drukken van een dessin op een stof. Het is heel eenvoudig om een lichte ondergrond te voorzien van een donkere print. Je drukt of tekent met de donkere verfstof gewoon op de lichte ondergrond.

Maar hoe maak je met een lichte kleur een dessin op een donkere achtergrond? Tegenwoordig worden stoffen gedessineerd met speciale machines. Voor een wit dessin print je met een laserprinter op een wit doek heel nauwkeurig de donkere achtergrond. Met de voldruktechniek druk je met een drukpers in één keer zowel het dessin als de achtergrond. Met de overdruktechniek verf je met de lichtste kleur uit je dessin de hele stof en druk je in een tweede laag de donkere kleur als achtergrond op het doek. Zo'n 200 jaar geleden werden er ook stoffen gemaakt met een donkere achtergrond en een wit dessin. Zoals bijvoorbeeld met het beroemde indigoblauw-erven. Drukmachines en laserprinters waren er nog niet. Hoe deden ze dat toen?

AMBACHTELIJK INDIGOBLAUW

Onlangs bezocht ik het museum Bussemakerhuis in Borne voor de tijdelijke tentoonstelling B.L.A.U.W. ik werd bijna letterlijk ondergedompeld in de wereld van indigo van zo'n twee eeuwen geleden; over de toepassingen en mogelijkheden van blauwverven en blauwdrukken. Het was Johannes Antonius Mulder die in 1797 afstudeerde als blauwverver en -drukker. Hij bracht dit ambacht naar Borne waar hij zijn eigen blauwververij en blauwdrukkerij begon.

Tot op de dag van vandaag wordt dit ambacht nog steeds beoefend. De kunst van het natuurlijk verven, textiel- en dessinontwerpen. Wist je dat de blauwdruktechniek wereldwijd populair is en zelfs opgenomen is op de Unesco-lijst van immaterieel cultuur erfgoed!?

OMDENKEN IS HET GEHEIM

Hoe krijg je een witte print op een indigoblauw doek? Daarvoor gebruik je techniek van het blauwdrukken. Hiervoor worden houten drukblokken gebruikt. De blokken worden meestal uit appel- of perenhout gemaakt waarin patronen in een hoog reliëf uitgesneden worden.

Wauw, nooit geweten dat deze uitdrukkingen daar vandaan komen!

Fijnere dessins en motieven worden verkregen door metalen schijfjes, pinnetjes of plaatjes in het blok aan te brengen. Het drukblok wordt in de drukpap (waar onder andere was aan is toegevoegd) gedoopt en daarna op de nog te verven stof aangebracht. Daarna wordt de (bedrukte) stof in z'n geheel met de indigoblauwe kleurstof geverfd. Dan volgt het droog-procedé. De stof zal verkleuren van geel, groen naar blauw. De indigoverf heeft niet gepakt op het dessin van de drukpap. Na het wassen van de doek verdwijnt de was en blijft een wit dessin over.

Het geheim voor deze techniek zit 'm dus in het omdenken. Je print geen dessin op het doek, je kleurt juist de omgeving met de indigoverf.

OP EEN BLAUWE MAANDAG

Toen ik dit las, dacht ik, wauw, nooit geweten dat deze uitdrukkingen daar vandaan komen! Zoals prachtig samenvattend omschreven in de folder van B.L.A.U.W.: "als de stof uit de verfpot wordt gehesen kleurt de tot dan gele indigo door zuurstof uit de lucht eerst groen en dan blauw. Het lijkt een wonder. Om dit te stimuleren wordt een doek 'bont en blauw' geslagen. Lukt dit niet dan ergert de blauwdrukker zich 'groen en geel'. Wanneer de doek onvoldoende gekleurd is dan is deze 'niet aan zijn trekken' gekomen'. Op zaterdag gaat de doek in de verfkuip, op maandag komt hij er weer uit en wordt hij te drogen gehangen. De blauwverver heeft het dan makkelijk; 'een blauwe maandag'." (bron: museum Bussemakerhuis Borne)

TENTOONSTELLING B.L.A.U.W. VERLENGD

Wil je meer weten en zien over de magische indigo verf- en druktechnieken? Over de eeuwenoude indigo geschiedenis uit Aziatische en Afrikaanse landen? Of over de blauwdrukkerij van Johannes Antonius Mulder? Dan is een bezoek aan het museum Bussemakerhuis in Borne aan te bevelen. Je hebt nog de tijd, want wegens succes is de tentoonstelling verlengd tot 15 februari 2024.

Stijlvolle groet,

Simone

Simone Tiehatten is kledingcommunicatie-expert | www.s-kwadraat.com

MEER VAN SIMONE OP TKKR.NL

www.leeftwente.nl

Leef Twente

Als eerste op de hoogte zijn van het nieuwste woningaanbod in Twente?

Leef Twente geeft je een sneak preview van alle woningen die binnenkort in verkoop komen bij de NVM makelaars in Twente.

 NVM Twente

Dé NVM Makelaars in Twente bieden op leeftwente.nl hun toekomstige woningaanbod centraal aan, al voordat het zichtbaar is voor iedereen. Alles op één website: lekker overzichtelijk en snel.

baan twente

PLAY
RACE
MOVE
REPAIR
ACCELERATE
SHARE
CHARGE
SERVICE
PRICE
SHOW
DRIVE

your way

baantwente.nl

Ford

